
Παγκόσμια κρίση

23 θέσεις για την καπιταλιστική κρίση

Wildcat

Πρόλογος

Η παρούσα έκδοση είναι μετάφραση δύο κειμένων από το γερμανικό περιοδικό Wildcat (www.wildcat-www.de). Το πρώτο κείμενο, με τίτλο *Globale Krise*, δημοσιεύθηκε στο τεύχος Νο 82 (Αύγουστος, 2008) ενώ το δεύτερο με τίτλο *23 Thesen zur kapitalistischen Krise* αναρτήθηκε ως συνέχεια του πρώτου στην παραπάνω ιστοσελίδα του περιοδικού.

Επειδή το κείμενο συνολικά έχει εξειδικευμένους οικονομικούς και τραπεζικούς όρους, με τους οποίους όλοι εμείς οι αναγνώστες/ριες είμαστε λιγότερο ή περισσότερο εξοικειωμένοι, προσπαθήσαμε πέρα από τις σημειώσεις του πρωτοτύπου, να διευκρινίσουμε εν συντομία κάποια σημεία.

Θεωρούμε ότι τα δύο αυτά κείμενα είναι χρήσιμα γιατί πέρα από την περιγραφή, εξήγηση των οικονομικών φαινομένων που χαρακτηρίζουν την τωρινή κρίση και την ένταξή της σε ένα γενικότερο ιστορικό πλαίσιο κοινωνικών αντιθέσεων, παίρνουν συγκεκριμένη πολιτική θέση (από προλεταριακή σκοπιά). Με λίγα λόγια, καλή ανάγνωση!

Παγκόσμια κρίση

Μέρος I από το περιοδικό Wildcat #82, Αύγουστος 2008

Μόνο όταν ο καπιταλισμός προσκρούει σε όρια υπάρχουν σοβαρές προοπτικές για μια επανάσταση που θα ανατρέψει ριζικά την κεφαλαιακή σχέση. Γι' αυτό το λόγο κοιτάζουμε την τωρινή κρίση. Από την πετρελαϊκή κρίση στα μέσα της δεκαετίας του '70 σε κάθε οικονομική ύφεση παραμονεύει η κρίση του συστήματος. Όμως ακόμα και στην τελευταία κρίση της Αργεντινής, όπου σημειώθηκαν εξεγέρσεις, "το σύστημα" δε βρέθηκε ποτέ σοβαρά σε κίνδυνο, επειδή οι στρατηγικοί τομείς συνέχισαν να λειτουργούν. Τα απογεύματα ο κόσμος κατέβαινε σε διαδηλώσεις, αλλά κατά τη διάρκεια της ημέρας συνέχιζε να εργάζεται. Τα τελευταία χρόνια έχουμε βιώσει και εμείς στη Γερμανία αυτήν την ταξική διάσπαση: οι απεργίες αυξάνονται, αλλά δεν λαμβάνουν χώρα στους στρατηγικούς τομείς των εξαγωγικών κλάδων.

Η τωρινή κρίση απεικονίζει καθαρά ένα "όριο" του καπιταλισμού. Είναι όμως μόνο μια οικονομική ύφεση ή βαίνει προς ένα κραχ; Θα παραμείνει περιορισμένη σε μεγάλο βαθμό στον χρηματοπιστωτικό κόσμο ή θα επεκταθεί στην "πραγματική οικονομία"; Αυτό που μας ενδιαφέρει στους πολλούς αγώνες που γίνονται παγκοσμίως κατά των επιπτώσεων της κρίσης (απεργίες οδηγών, "εξεγέρσεις για τις τιμές των τροφίμων" και άλλοι αγώνες κατά της ακρίβειας), είναι το εάν θα προκύψουν προοπτικές, που θα προχωρήσουν πέρα από τον καπιταλισμό.

Η αναγγελία της κρίσης

Εδώ και πάνω από τέσσερα χρόνια γίνεται συζήτηση για τη φούσκα των ακινήτων στις ΗΠΑ, και όταν κάποιος λέει "φούσκα", εννοεί ότι το πράγμα θα σκάσει νωρίτερα ή αργότερα. Η γερμανική Deutsche Bank για παράδειγμα έβαζε από το 2006 στοίχημα για τις ματαιώσεις πληρωμής subprime στεγαστικών δανείων (στυμ: ενυπόθηκα δάνεια υψηλού κινδύνου). Η JP Morgan Chase ξεκίνησε την άνοιξη του 2007 με τη λήψη μέτρων μελλοντικού κινδύνου, ενώ άλλες τράπεζες δεν αγόραζαν πλέον από τις αρχές του 2007 ορισμένα μέσα δανεισμού (1). Ωστόσο ακριβώς γι' αυτό το λόγο στο τέλος του 2006, όταν έγιναν γνωστές οι πρώτες μεγάλες ζημιές από subprime στεγαστικά δάνεια, έδωσαν στην κοινή γνώμη την εντύπωση ότι το σύστημα θα ανταποκριθεί στην κρίση. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ γνωστοποίησε π.χ. ότι οι απώλειες από την κρίση των subprime δανείων θα ανέλθουν το πολύ σε 50 έως 100 δισ. δολάρια. Ψίχουλα!

Ψίχουλα ενόψει μιας ασυνήθιστα καινοτόμας δεκαετίας των τραπεζών, οι οποίες ανέπτυσσαν πάντα νέους δρόμους, με σκοπό την ταξινόμηση, αναδιάταξη, αξιοποίηση και μετατροπή των δανείων σε τιτλοποιήσεις, που θα

μπορούσαν να πουληθούν. Επειδή αυτές οι συναλλαγές εξελίσσονταν ως επί το πλείστον εκτός των ισολογισμών, κανείς δε γνωρίζει το συνολικό ύψος του δανεισμού. Εκτιμάται ότι μεταξύ 2000 και 2006 η ονομαστική αξία των μέσω δανεισμού που εκδόθηκαν παγκοσμίως αυξήθηκε από 250 δισ. δολάρια ετησίως σε 3000 δισ. Ιδίως από το 2004 η ονομαστική αξία ανέβαινε αλματωδώς προς τα πάνω. Δηλαδή 50-100 δισ. εφάπαξ ζημιών από χορηγηθέντα δάνεια στη διάρκεια ενός ετήσιου κύκλου εργασιών ύψους 3000 δισ. δολαρίων; Ψίχουλα!

Όταν όμως τον Ιούλιο του 2007 η μικρή IKB βρέθηκε προ κατάρρευσης, επειδή η εταιρία-ειδικός φορέας Rhineland Funding κερδοσκοπήσε στην αμερικανική αγορά ενυπόθηκων δανείων, η γερμανική εποπτεύουσα αρχή BaFin προειδοποίησε για τη “χειρότερη τραπεζική κρίση από το 1931”. Και όταν μετά απ’ αυτό, στις 9 Αυγούστου 2007, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) έριχνε 95 δισ. ευρώ “για την εξομάλυνση των αγορών” και λίγο μετά η αμερικανική κεντρική τράπεζα (Fed) αντιδρούσε, ακριβώς αυτές οι αγορές οδηγήθηκαν σε πανικό.

Τι συνέβει;

Το κύριο μέσο για την πιστωτική επέκταση τα τελευταία χρόνια ήταν η τιτλοποίηση (*securization*) (στυμ: έκδοση μετοχών ή ομολογιών). Αυτό σημαίνει πως δημιουργούνται εμπορεύσιμοι τίτλοι με την πιο ευρεία έννοια από απαιτήσεις (μελλοντικές πληρωμές) ή από ιδιοκτησιακά δικαιώματα. Με το κραχ των εταιριών Dot.com πολλές μετοχές αποδείχτηκαν επισφαλείς. Έκτοτε η δημιουργία της φούσκας βασίστηκε στη δεδομένη άνοδο των τιμών των ακινήτων στις ΗΠΑ. Ο αγοραστής τέτοιων τίτλων αναχρηματοδοτεί την αγορά του με την έκδοση και κυκλοφορία νέων τίτλων στην κεφαλαιαγορά. Παραδείγματα τιτλοποιήσεων είναι: Mortgage Backed Securities (MBS), Collateralized Debt Obligation (CDO), κ.α. (υπάρχουν ακόμη τα ABCs, CLOs, CBOs... όπως ειπώθηκε και πριν, “η δεκαετία ήταν γεμάτη με καινοτομίες”). Η τιτλοποίηση γινόταν συνήθως από ειδικούς φορείς (όπως η Rhineland Funding), μοναδικός σκοπός των οποίων ήταν να θέσουν σε κυκλοφορία αυτούς τους τίτλους.

Μετά από τις τιτλοποιήσεις σειρά είχε το ανακάτεμα: Για τη διασφάλιση από πιστωτικούς κινδύνους οι τράπεζες αντέλλασσαν τους παραπάνω τίτλους σταυρωτά και διαγωνίως. Οι νέοι αγοραστής έλυναν συχνά τις “παρτίδες δανείων” που εμπεριέχονταν στους τίτλους, τις έδεναν σε άλλα πακέτα δανείων και τα μεταπωλούσαν. Αυτές οι ροές τίτλων “ελέγχονταν” μέσω των τραπεζογραμματίων ελέγχου που διαχειρίζονται διάφορα πρακτορεία κατάταξης. Στο τέλος κανείς δεν ήξερε πια, ποιος απ’ όλους πράγματι κατείχε τα ριψοκίνδυνα δάνεια, αφού οι συναλλαγές των ειδικών φορέων δεν εμφανίζονταν στους ισολογισμούς των τραπεζών. Και οι δύο αυτές διαδικασίες (δημιουργία πιστωτικής φούσκας και απόκρυψη/διασπορά του κινδύνου) ενισχύονται στην τωρι-

νή εξέλιξη της κρίσης.

Αλλά από πού κατάγονται τα “επισφαλή δάνεια”; Αυτές οι κυκλοφορίες τίτλων διαιωνίστηκαν γιατί επεκτείνονταν συνέχεια. Για τον σκοπό αυτό ενεπλάκησαν και άνθρωποι, οι οποίοι δεν θα μπορούσαν σε καμιά περίπτωση να αποκτήσουν σπίτι. Οι εκτιμήσεις για την αγορά των subprime δανείων λένε ότι αγγίζει το 1 τρισ. δολάρια. Το όνομα της κρίσης δόθηκε, όταν άρχισε να καταρρέει ο χάρτινος πύργος που προκάλεσαν τα subprime: πολλοί άνθρωποι με χαμηλό εισόδημα δεν μπορούσαν πλέον να πληρώσουν τους τόκους των ενυπόθηκων δανείων, και οι τράπεζες προέβαιναν βέβαια σε κατασχέσεις, αλλά εξαιτίας των πτωτικών τιμών στα ακίνητα δεν μπορούσαν πια να τα πουλήσουν.

Ο όρος subprime-κρίση αποκρύπτει το γεγονός ότι είναι μια γενική “πιστωτική κρίση” (σπίτια, δάνεια για αυτοκίνητα, πιστωτικές κάρτες, επιχειρηματικά δάνεια...), η οποία επεκτάθηκε αμέσως σε μια τραπεζική κρίση και εν τω μεταξύ πλησιάζει την «πραγματική οικονομία».

Όταν οι πρώτες τράπεζες εμφάνισαν δυσκολίες πληρωμών, τότε έγινε σαφές ότι οι τιτλοποιήσεις CDOs είχαν “μολύνει ραδιενεργώς” όλο το τραπεζικό σύστημα: κανείς δεν ήξερε ποιες τράπεζες ήταν στα πρόθυρα κατάρρευσης (κρίση εμπιστοσύνης). Με ελάχιστες εξαιρέσεις όπως π.χ. η GoldmanSachs, που κέρδισε πολλά από την κρίση κερδοσκοπώντας στην κατάρρευση, όλες οι μεγάλες πολυεθνικές τράπεζες επλήγησαν (CityGroup, Morgan Stanley, Merrill Lynch, UBS, Societe generale, Deutsche Bank κ.α.).

Μετά την κατάρρευση κανείς δεν ήθελε πλέον να αγοράζει τέτοια «δομημένα προϊόντα». Αυτό προκάλεσε σε πολλούς επενδυτικούς φορείς μια άμεση κρίση ρευστότητας. Οι τράπεζες δεν μπορούσαν πλέον να «πακετάρουν» σε subprime τίτλους διάφορες απαιτήσεις όπως υποθήκες και να τις μεταπωλήσουν, και βρέθηκαν σε κατάσταση κεφαλαιακής ανάγκης. Έκτοτε αυτό που φοβόντουσαν, ότι η πρόσβαση σε δάνεια θα γίνει ακόμη πιο δύσκολη για τους επιχειρηματίες (“πιστωτικό αδιέξοδο”), εν μέρει συμβαίνει.

Πράγματι όμως, η χρηματοπιστωτική κρίση κατά τον πρώτο χρόνο είχε μικρότερη επίδραση πάνω στην «πραγματική οικονομία», απ’ όσο αναμενόταν βάσει των τεράστιων χρηματικών ποσών. Ο οικονομικός αρχισυντάκτης των Financial Times της Γερμανίας μίλησε χαιρέκακα στις 8 Αυγούστου για τη «μαγική καταστροφή» και τόνισε, ότι ακόμα και μετά τη μετοχική κρίση του 1987 και την Ασιατική κρίση του 1998 η “επίφοβη ύφεση” είχε αποφευχθεί.

Θα μπορούσε κάποιος να δείξει στον “οικονομικό αρχισυντάκτη” ένα πλήθος άρθρων, όπου ο ίδιος γράφει για τη «μεγαλύτερη οικονομική κρίση όλων των εποχών», για την απειλούμενη “κατάρρευση του παγκόσμιου χρηματοοικονομικού συστήματος” κλπ. Αλλά η προπαγάνδα παίζει σημαντικό ρόλο στη διαχείριση οικονομικών κρίσεων. Και οι προβλέψεις των «ειδικών» είναι λίγο έως πολύ τυχαίες, γιατί κάθε φορά υπολογίζουν μόνο τις εξελίξεις των τελευταίων ημερών. Η κρίση όμως εξελίσσεται ξεκάθαρα με κλιμακωτό τρόπο. Και τρίτον:

Είναι πραγματικότητα ότι μετά το 1987 και 1998 η ύφεση αποφεύχθηκε, κυρίως επειδή όλες οι κρίσεις των τελευταίων δεκαετιών υποχώρησαν με την παροχή μεγάλων χρηματικών ποσών στην οικονομία από τις κεντρικές τράπεζες, και κυρίως την FED. Μ' αυτόν τον τρόπο απέφευγαν η κρίση να μετατραπεί σε κραχ, αλλά έτσι έβαζαν κάθε φορά τις βάσεις για την επόμενη κρίση. Το ίδιο έκαναν και αυτή τη φορά.

Κλιμακωτή κρίση (2)

Μετά από έναν χρόνο “χρηματοπιστωτικής κρίσης” βρισκόμαστε στη μετάβαση από την πρώτη στη δεύτερη φάση. Η κορύφωση της κρίσης θα γίνει το 2009 ή ακόμη και το 2010. Η εξέλιξη αυτή πηγάζει από τον τρόπο “υποχώρησης” της κρίσης στα τέλη της δεκαετίας του '60/αρχές '70. Οι επιχειρηματίες ξέφυγαν από τη μείωση του ποσοστού κέρδους, τους αυξανόμενους πραγματικούς μισθούς και τους πεισματάρηδες εργάτες/ριες και κατέφυγαν στις επενδύσεις κεφαλαίων. Από το 1969 έως το 1971 οι ροές δολαρίων που διαπραγματεύθηκαν στις παγκόσμιες χρηματαγορές διπλασιάστηκαν, και σε τρία χρόνια η κυκλοφορία του δολαρίου αυξήθηκε τόσο πολύ όσο ποτέ τους προηγούμενους αιώνες (εξάλλου πρόκειται για ποσά, που σήμερα μας φαίνονται γελοία). Σε αντίδραση ο τότε πρόεδρος των ΗΠΑ Νίχσον στις 15-8-1971 αποδέσμευσε το δολάριο από τον χρυσό, το υποτίμησε απέναντι στο γιεν και το γερμανικό μάρκο (DM), αύξησε τους ειδικούς δασμούς στις εισαγωγές των ΗΠΑ και επέβαλλε ένα “πάγωμα μισθών και τιμών” (5%). Αυτό ήταν το τέλος της συνθήκης του Bretton-Woods, του νομισματικού συστήματος που πραγματώθηκε μετά το τέλος του 2ου παγκοσμίου πολέμου. Μέσα από το ελεύθερο εμπόριο των νομισμάτων έπρεπε να διασφαλιστούν οι διεθνώς δραστήριες επιχειρήσεις έναντι νομισματικών διακυμάνσεων. Από την ανάγκη αυτή δημιουργήθηκε και το εμπόριο παραγώγων (μέσω της οποίας αυξάνονταν όλο και περισσότερο οι ροές κεφαλαίων). *(σημ: στην αγορά παραγώγων διαπραγματεύεται η αξία μιας επιχείρησης συμπεριλαμβανομένης της φήμης και της πελατείας-αέρας).*

Ο λεγόμενος “νεοφιλελευθερισμός” με την “απορρύθμιση των χρηματαγορών” εξελίχθηκε από διέξοδο σε διέξοδο από τις διάφορες συγκυρίες κρίσεων. Υπήρξαν αντιδράσεις και όχι “ανεξάρτητες πολιτικές αποφάσεις”, ο μηχανισμός ήταν δομικά πάντα ο ίδιος: ο καπιταλισμός αναζητάει κερδοφόρες επενδύσεις, οι ευκαιρίες κέρδους στην αγορά κεφαλαίων φαίνονταν στους επιχειρηματίες πιο ασφαλείς απ' ότι η επένδυση στην ίδια τους την εταιρία. Στον τελευταίο κύκλο ενεργειών οι ευκαιρίες κέρδους ήταν μεταξύ άλλων και τα συνταξιοδοτικά ομόλογα. Αυτά τα ομόλογα διαχειρίζονται τεράστια ποσά και είναι νομικά υποχρεωμένα να επενδύουν μόνο σε “AAA” τίτλους *(σημ: ασφαλείς τίτλοι)*, όμως δεν υπάρχουν τόσοι πολλοί. Η “λύση” βρέθηκε στην “καινοτομία” που περιγράφηκε παραπάνω: Οι τράπεζες έδεναν τους “συνήθεις” τίτλους

μαζί με λιγότερο συνήθεις και με εντελώς επισφαλής τίτλους (στημ: δηλ. σε “πακέτα τίτλων”), και τους μετέτρεπαν στο νέο “επενδυτικό προϊόν” των CDO. Αυτά πουλιόνταν μέσω της δημιουργίας δομημένων ομολόγων-Conduits (SIV, Structured Investment Vehicle) από τις τράπεζες με σκοπό να προσπεράσουν τους κανόνες ιδίων κεφαλαίων που θέτει η εποπτεύουσα αρχή των τραπεζών.

Ο ελιγμός στην χρηματοοικονομική σφαίρα είναι μια τυπική λειτουργία των καπιταλιστικών κρίσεων. Ο Marx το έχει αναλύσει ήδη με βάση την πρώτη παγκόσμια οικονομική κρίση του 1857 και γι’ αυτό δημιούργησε τον όρο «εικονικό κεφάλαιο» (3). Επίσης στον καπιταλισμό χρησιμοποιήθηκαν από πολύ νωρίς εργαλεία διασφάλισης (“hedging”) για την κερδοσκοπία. (Ήδη τον 17ο αιώνα οι αγρότες ασφαλίζονταν έναντι δραματικής πτώσης των τιμών της σοδειά τους με προθεσμιακά συμβόλαια (futures). Και ήδη από το 1848 στο χρηματιστήριο προθεσμιακών συναλλαγών εμπορευμάτων του Chicago διαπραγματεύονται, δηλ. γίνεται κερδοσκοπία με την “τιτλοποιημένη μορφή” τέτοιων προθεσμιακών συμβολαίων-futures). Αλλά σε αντίθεση με τις προηγούμενες λειτουργίες, στις κρίσεις που σημειώνονται από το 1973 δεν εμφανίστηκε μαζική υποτίμηση των συσσωρευμένων κερδών και δανείων (“αποπληθωρισμός”). Γι’ αυτό το λόγο η αναλογία χρηματικού κεφαλαίου προς κεφάλαιο επενδυμένο σε υλικά αγαθά είναι σήμερα όπως δεν ήταν ποτέ άλλοτε. Και γι’ αυτό το λόγο σε κάθε οικονομική κάμψη εμφανίζεται η “κρίση του συστήματος”.

Το τέλος του Bretton-Woods II

Μετά το τέλος της συνθήκης του Bretton-Woods συνέχισαν να υπάρχουν οι θεσμοί της (ΔΝΤ και Παγκόσμια Κεντρική Τράπεζα). Το G7 ιδρύθηκε ως νέος θεσμός για να αναχαιτίσει κατά κάποιον τρόπο τις συνέπειες της μονομερούς καταγγελίας της παλιάς συνθήκης από τον Nixon. Δεν προέκυψε κάποια νέα συνθήκη αλλά μια “άτυπη συμφωνία”, η οποία μετά από λίγα χρόνια ονομάστηκε Bretton-Woods II. Αυτή βασίζεται στο ότι οι ΗΠΑ εισάγουν μεγάλες ποσότητες βιομηχανικών προϊόντων από την Ασία. Επειδή όμως ούτε η Κίνα ούτε η Ιαπωνία αγοράζουν πολλά από τις ΗΠΑ, αυτό οδηγεί σε ένα υψηλό και συνεχώς αυξανόμενο έλλειμμα εξωτερικού εμπορίου των ΗΠΑ. Αντιθέτως η Ιαπωνία και κυρίως η Κίνα αγοράζουν αμερικανικά δάνεια και δολάρια, τα οποία διατηρούν ως νομισματικά αποθέματα. Οι ΗΠΑ λοιπόν για να κρατηθούν στο παιχνίδι, έπρεπε να τυπώνουν μόνο χρήμα. Σε αντίθεση με την κοινή άποψη, το πρόβλημα δεν είναι το υψηλό εμπορικό έλλειμμα των ΗΠΑ (αυτό μετριάζεται μέσω της επανακυκλοφορίας κερδών των αμερικάνικων πολυεθνικών, π.χ. η Wal-Mart έχει πάνω από 700 εργοστάσια στην Κίνα) αλλά το μεγάλο χρέος. Από το 1987 μέχρι το τέλος του 2007 το συνολικό χρέος των ΗΠΑ (έλλειμμα προϋπολογισμού, χρέη των πολιτειών και των επιχειρήσεων) ανήλθε

από 11 σε 48 τρισ. δολάρια (για τη σύγκριση: το παγκόσμιο ακαθάριστο προϊόν ανέρχεται σε περίπου 61 τρισ. δολάρια), και το χρέος αυτό μεγαλώνει συνεχώς. Μόνο ο κρατικός προϋπολογισμός εμφανίζει 482 δισ. δολάρια ως επιπλέον χρέη για το 2009. Για να μπορέσουν οι ΗΠΑ να εξυπηρετήσουν αυτά τα δάνεια χρειάζονται ετησίως κεφαλαιακές εισροές της τάξης των 400-500 δισ. Με τη μεγάλη μείωση των επιτοκίων της FED το 2007 και την έντονη υποτίμηση του δολαρίου το 2008 η συμφωνία Bretton-Woods II κατέρρευσε. Η νεοφιλελεύθερη οικονομική πολιτική της συμπίεσης των πραγματικών μισθών και της ταυτόχρονης συντήρησης της εσωτερικής ζήτησης μέσω της πιστωτικής επέκτασης έχει εξαντληθεί. Είναι ασαφές το πώς θα μπορούσε να μοιάζει ένα νέο, προσωρινά "σταθερό" σύστημα.

Το κεφάλαιο που εξέρευσε από τη φούσκα των ακινήτων ανακάλυψε τις πρώτες ύλες (χαλκός, χρυσός, πετρέλαιο, ακόμα και νερό!) και τα τρόφιμα αναζητώντας σίγουρες επενδύσεις. Αυτή η "υπερπροσφορά σε χρήμα" προκάλεσε έναν παγκόσμιο πληθωρισμό, και την άνοιξη του 2008 συντελέστηκε μια δραματική και σε παγκόσμιο επίπεδο αύξηση τιμών για τρόφιμα και κάθε είδους ενέργεια. Οι τιμές του πετρελαίου αυξήθηκαν πολύ, παρόλο που η ζήτηση αυξανόταν αργά και από τα μέσα του 2008 κάπως σταθεροποιήθηκε (Σημάδι της παγκόσμιας οικονομικής συρρίκνωσης. Γι' αυτό το λόγο τις τελευταίες εβδομάδες η τιμή του πετρελαίου μειώθηκε πάλι απότομα). Ας επιστρέψουμε όμως στο ερώτημά μας: τα οικονομικά αυτά tsunami καταστρέφουν μόνο τις συνθήκες διαβίωσης πολλών εκατομμυρίων ανθρώπων και δεν επιδρούν σχεδόν καθόλου πάνω στο "κεφάλαιο"; Που είναι το κραχ;

Τραπεζική κρίση

Η μεγαλύτερη κρίση στην ιστορία των τραπεζών δεν έχει περάσει ακόμα σε καμία περίπτωση. Επειδή είναι ασαφές το που ακριβώς βρίσκονται τα επισφαλή δάνεια, οι τράπεζες δε δανείζουν πλέον η μία την άλλη. Υπάρχει μια "κρίση εμπιστοσύνης". Και η εμπιστοσύνη στην ελεγχόμενη λειτουργία των συναλλαγών είναι μια υλική προϋπόθεση του καπιταλισμού. Μέχρι τώρα οι τράπεζες σε παγκόσμιο επίπεδο έχουν αποσβέσει 450 δισ. δολάρια και τα μισά από αυτά με "επισφαλή δάνεια". Στο τέλος Ιουλίου η Merrill Lynch πούλησε «τοξικούς» τίτλους με τιμή κατά 78% χαμηλότερη. Οι τιμές στην αμερικανική αγορά ακινήτων πέφτουν κι άλλο. Ο αριθμός των πιστωτικών ζημιών αυξάνεται, τον Ιούλιο αυξήθηκε κατά 55% σε σύγκριση με την προηγούμενη χρονιά. Στο τέλος της κρίσης τα μισά από τα συνολικά ίδια κεφάλαια των μεγαλύτερων τραπεζικών ομίλων στις ΗΠΑ, στην Ευρώπη και στην Ιαπωνία μπορεί να εξανεμιστούν. Περισσότερες από 100 μικρότερες αμερικανικές τράπεζες μπορεί να πτωχεύσουν.

Μεγαλύτερες τράπεζες (όπως οι Sachsen LB στη Γερμανία, Northern Rock στο Ηνωμένο Βασίλειο, Bear Stearns τον Μάρτιο και IndyMac τον Ιούλιο του 2008

στις ΗΠΑ) αδυνατούσαν να πληρώσουν οφειλές. Με την πτώχευση της Bear Stearns παραλίγο να καταρρεύσει το διεθνές χρηματοοικονομικό σύστημα. Γι' αυτό το λόγο όλες αυτές οι τράπεζες διασώθηκαν, είτε μέσω του κράτους είτε μέσω της κεντρικής τράπεζας που εγγυήθηκε για τα επισφαλή τους δάνεια, και πουλήθηκαν με εξευτελιστική τιμή σε άλλες τράπεζες. Ή αλλιώς αναλήφθηκαν τον Αύγουστο από το κρατικό ταμείο εγγύησης καταθέσεων ιδιωτών, όπως συνέβει με την IndyMac, τη δεύτερη μεγαλύτερη τράπεζα που κατέρρευσε στην αμερικανική ιστορία. Στην περίπτωση όμως που δεν θα καταρρεύσει ακόμη όλο το διεθνές χρηματοοικονομικό σύστημα, ο τραπεζικός κλάδος θα συγκεντρωποιηθεί. (Αυτό ισχύει παρεμπιπτόντως για όλη την οικονομία, βλέπε αυτοκινητοβιομηχανία!).

Το καλοκαίρι του 2008 η κρίση φτάνει στις ασφαλιστικές εταιρίες (AIG, Munchener Ruck, Hannover Ruck, Allianz, Swiss Re κ.α). Ήταν λογικό και αναμενόμενο. Αμέσως όμως μεταπηδά και στους “καταναλωτικούς κλάδους”, δηλ. στο «λιανικό εμπόριο» και την αυτοκινητοβιομηχανία, που βρίσκονται σε κρίση εδώ καιρό.

Η αυτοκινητοβιομηχανία σε κρίση

Ο πρώτος βιομηχανικός τομέας που άγγιξε η κρίση ήταν η αυτοκινητοβιομηχανία. Οι Daimler, BMW, Fiat, Toyota πιέζονται. Οι General Motors, Ford και Chrysler, που ήδη παραπαίανε, τώρα απειλούνται με πτώχευση. (4)

Οι πωλήσεις αυτοκινήτων πέφτουν επειδή η βενζίνη ακριβαίνει και επειδή οι καταναλωτές με την κρίση θα βγουν φτωχότεροι. Επιπλέον ακρίβυναν οι πρώτες ύλες και επομένως τα ίδια τα αυτοκίνητα, πράγμα που οξύνει το πρόβλημα των πωλήσεων. Εκτός αυτού οι πολυεθνικές της αυτοκινητοβιομηχανίας βρίσκονται σε δύσκολη θέση, διότι οι τιμές των μετοχών τους έχουν καταρρεύσει και οι δείκτες τους υποβιβάστηκαν από τα πρακτορεία κατάταξης [οι μετοχές τους έπεσαν 20-40% το πρώτο εξάμηνο. Τα πρακτορεία κατάταξης υποβίβασαν τις GM και Chrysler στο επίπεδο B-, κι αυτό είναι σχεδόν επίπεδο παλιόχαρτου (junkbond)!] (5). Οι όμιλοι, που έπεσαν χαμηλά, πρέπει να πληρώσουν υψηλά επιτόκια για να προμηθευτούν χρήμα στην κεφαλαιαγορά. Χρειάζονται όμως πολύ χρήμα για να βγουν μέσω τεχνολογικών καινοτομιών από την “παγίδα του πετρελαίου”. Σαν να μην έφταναν όλα αυτά, κατέρρευσε και το επιχειρηματικό μοντέλο των “τραπεζών της αυτοκινητοβιομηχανίας” (στυμ: “Autobank”=αυτοκινητοτράπεζα, π.χ. BMW Bank GmbH). Στις ΗΠΑ το 80% των αυτοκινήτων αγοράστηκαν βερεσέ, η χρηματοδότηση αυτών των συμβολαίων ήταν μέχρι πρότινος τόσο επικερδής, που οι αυτοκινητοτράπεζες θεωρούνταν ως «μηχανές χρήματος». Από το Νοέμβριο του 2007 όμως λόγω υψηλών ζημιών από ανεξόφλητα δάνεια βρέθηκαν σε δύσκολη θέση και τα προγράμματα leasing δεν συμφέρουν πλέον καθόλου τις εταιρείες μετά τη μείωση των τιμών στα μεταχειρισμένα αυτοκίνητα.

Εδώ και χρόνια οι όμιλοι των αυτοκινητοβιομηχανιών δημιουργούν τεράστια πλεονάσματα. Το 2008 οι πωλήσεις στην “τριάδα” (ΗΠΑ, Δυτική Ευρώπη και Ιαπωνία) μειώθηκαν. Στη Δ. Ευρώπη το 2008 πουλήθηκαν 8% λιγότερα αυτοκίνητα, ενώ στις ΗΠΑ η μείωση ήταν της τάξης του 18%. Η GM έκλεισε ήδη 4 εργοστάσια. Συγχρόνως όμως προχωράει η κατασκευή νέων εργοστασίων στις χώρες BRIC (Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία, Κίνα). Το ότι η κρίση θα φτάσει σ’ αυτές τις χώρες με χρονική καθυστέρηση, οδηγεί τους “ειδικούς” σε αστείους “υπολογισμούς των εξελίξεων με βάση τις υπάρχουσες τάσεις”. Δηλ. ότι μια περαιτέρω αύξηση των πωλήσεων σε Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία και Κίνα θα μπορούσε να αποτρέψει την κρίση. Αυτό βέβαια που είναι σίγουρο: οι πολυεθνικές αυτοκινητοβιομηχανίες που θα επιβιώσουν της κρίσης, θα έχουν μετά απ’ αυτήν μια εντελώς άλλη χωρική κατανομή των εργοστασίων τους. Η τάση είναι π.χ. να μην παράγονται πλέον μικρά οχήματα μέσα στη Γερμανία.

Η αυτοκινητοβιομηχανία, τομέας-κλειδί και ονοματοδότης του φορντισμού, και το αυτοκίνητο, προϊόν-κλειδί για τη μοντέρνα βιομηχανική κοινωνία, πρόκειται να υποστούν ριζικές αλλαγές.(8)

Μετά την αυτοκινητοβιομηχανία κινδυνεύουν ο κλάδος κατασκευής μηχανών και η τεχνολογία, η χαλυβουργία και η χημεία. Όλοι αυτοί είναι “ύστεροι κλάδοι” (“Spaetzykliker”), δηλ. η κρίση θα τους αγγίξει αργότερα. Αυτοκίνητα, χημεία, χάλυβας, μηχανές... - δηλαδή οι στρατηγικοί κλάδοι της γερμανικής οικονομίας.

Ο πρωταθλητής των εξαγωγών οδεύει στο κραχ

Στις αρχές του 2008 η ομοσπονδιακή κυβέρνηση γιόρτασε την 5η συνεχόμενη παγκόσμια πρωτιά της Γερμανίας ως εξαγωγική χώρα: «Οι γερμανικές επιχειρήσεις προσαρμόστηκαν έξοχα στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης», συγχαίροντας τους εαυτούς τους. Το 2007 η Γερμανία εξήγαγε αγαθά ύψους 969,1 δισ. ευρώ, όταν το ΑΕΠ της είναι 2423 δισ. Η χημική βιομηχανία και η αυτοκινητοβιομηχανία εξήγαγαν περισσότερο από το μισό της παραγωγής τους. Το εμπορικό πλεόνασμα ανήλθε από ένα αρνητικό των 17 δισ. ευρώ το έτος 2000 (στην κρίση) σε 198 δισ. ευρώ το 2007. Αυτή η επιθετική διάρθρωση των εξαγωγών είναι αποτέλεσμα μιας στοχευμένης οικονομικής πολιτικής, που φρόντισε για εκτενείς μειώσεις φόρων υπέρ των επιχειρηματιών και για μια μαζική μείωση της αξίας του εμπορεύματος εργατική δύναμη.

Από τη φορολογική μεταρρύθμιση του καθεστώτος Schroeder η Γερμανία έγινε φορολογικός παράδεισος για τους καπιταλιστές. Ήδη το 2005 οι φόροι των επιχειρήσεων αντιστοιχούσαν μόλις στο 0,6% του ΑΕΠ, όταν στην Ε.Ε. ο μέσος όρος είναι 2,4% (ακόμα και στη νεοφιλελεύθερη χώρα-πρότυπο, τη Σλοβακία, με τον ενιαίο φορολογικό συντελεστή Flat-Tax, οι φόροι των επιχειρήσεων αντιστοιχούν στο 2,7% του ΑΕΠ).

Οι μεταρρυθμίσεις της επιτροπής Hartz IV συμπίεσαν τους μισθούς ακόμη

περισσότερο. Η εσκεμμένα υπολογισμένη εξαθλίωση όσων λαμβάνουν το δεύτερο ταμείο ανεργίας (ALG-II) είχε ως σκοπό τον εκφοβισμό όσων ήθελαν να αντισταθούν στις περικοπές μισθών και στην ανυπόφορη επιμήκυνση του εργάσιμου χρόνου. Με τον τρόπο αυτό καθιερώθηκε ένας τομέας χαμηλόμισθων, στον οποίο υποδουλώθηκε σχεδόν το ένα τέταρτο των εργαζόμενων στη Γερμανία. (Αυτό γιορτάστηκε από το καθεστώς ως “αύξηση της απασχόλησης”.)

Το καθαρό ποσοστό συμμετοχής των εργατικών αμοιβών στο εθνικό εισόδημα, δηλ. το μερίδιο των μισθών στο διαθέσιμο εισόδημα όλων των ιδιωτικών νοικοκυριών μειώθηκε από 48,1% το 1991 σε 41,2% το 2005. Το 1960 βρισκόταν ακόμη στο 55,8%! Το μέσο ωρομίσθιο μένει στάσιμο από το 1991. Αν εξαιρέσουμε τον πληθωρισμό, το 1991 το ωρομίσθιο ήταν στα 11,17 ευρώ/ώρα και το 2006 στα 11,68 ευρώ/ώρα. Η Γερμανία είναι (μαζί με τις ΗΠΑ) μια από τις λίγες βιομηχανικές χώρες στις οποίες οι πραγματικοί μισθοί δεν έχουν αυξηθεί κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Τα γερμανικά προϊόντα είναι ανταγωνιστικά στην παγκόσμια αγορά, γιατί παράγονται υπό συνθήκες υψηλής παραγωγικότητας και χαμηλών μισθών (σε σχέση με άλλα, παρομοίως παραγωγικά βιομηχανικά κράτη): Στη Γερμανία το μισθολογικό κόστος ανά τεμάχιο παραγωγής ήταν το 2005 χαμηλότερο από το 1995, ενώ στην υπόλοιπη Ευρώπη αυξήθηκε εν μέρει σημαντικά.

Η τελευταία ανάκαμψη βασίστηκε σχεδόν αποκλειστικά στην τεράστια ώθηση της ζήτησης αγαθών στο εξωτερικό.

Από την άνοιξη του 2008 λαμβάνει χώρα με γοργό ρυθμό μια εναλλαγή οικονομικής μεγέθυνσης και υποχώρησης, ιδιαίτερα δραστική στις εξαγωγικές συναλλαγές. Διότι οι τέσσερις πιο σημαντικές ευρωπαϊκές χώρες-πελάτες των γερμανικών εξαγωγών βρίσκονται σε κρίση: Γαλλία, Μ. Βρετανία, Ισπανία και Ιταλία (οι ΗΠΑ συμβαδίζουν κάπως με τη Μ. Βρετανία). Ο ακραίος προανατολισμός της γερμανικής οικονομίας στις εξαγωγές θα αποτελέσει κατά την παγκόσμια κρίση την αχίλλειο πτέρνα της (βλέπε αυτοκινητοβιομηχανία). Αυτή η κρίση θα θίξει αρκετά σκληρά τη Γερμανία, και θα χτυπήσει έναν πληθυσμό, πλατιά κομμάτια του οποίου υποβλήθηκαν τα τελευταία χρόνια σε μια διαδικασία φτωχοποίησης (σήμερα υπάρχουν ένα εκατομμύριο λιγότεροι απασχολούμενοι που υπόκεινται σε ασφαλιστικές εισφορές σε σχέση με το 2000). Τις τελευταίες εβδομάδες πολλές εταιρίες έχουν προαναγγείλει μαζικές απωλήσεις: BMW, Infineon, Telekom, WestLB κ.α. Η ανεργία θα αυξηθεί και οι αντιπαραθέσεις θα οξυνθούν.

Παγκόσμια κρίση...

Η τωρινή κρίση είναι τόσο παγκόσμια όσο καμία άλλη στο παρελθόν. Τα “sub-prime” στεγαστικά δάνεια ήταν μόνο η αφορμή, και ο πληθωρισμός μόνο η (παροδική) έκφραση αυτής της κρίσης. Ο μηχανισμός της “συμπίεσης των

μισθών” και της χρηματοδοτούμενης με χρέη κατανάλωσης πρώτων υλών και βιομηχανικών προϊόντων “που προέρχονται από την περιφέρεια”, έχει καταρρεύσει. Πίσω απ’ αυτό γίνεται ορατός με όλες του τις δυνάμεις ο πυρήνας της κρίσης: Υπερσυσσώρευση. Για περισσότερες από τρεις δεκαετίες το κεφάλαιο κατέφευγε γύρω από τον πλανήτη προς αναζήτηση επενδυτικών δυνατοτήτων. Τώρα ο κύκλος έχει κλείσει. Δεν υπάρχει πλέον διέξοδος από την παρούσα κρίση, σαν αυτή που ακολουθήθηκε στα μέσα της δεκαετίας του ‘70: μετεγκατάσταση παραγωγικών μονάδων, “βιομηχανοποίηση της περιφέρειας”. Σήμερα η περιφέρεια είναι βιομηχανοποιημένη.

Από την φθίνουσα ζήτηση στις ΗΠΑ και στα άλλα κράτη των G7 πλήττονται ισχυρά οι “νέες βιομηχανοποιημένες χώρες”. Τα κράτη Βραζιλία-Ρωσία-Ινδία-Κίνα γλιστρούν (με διαφορά χρόνου) βαθιά μέσα στην κρίση. Από τον Οκτώβριο του 2007 οι μετοχές στην Κίνα έχουν πέσει πάνω από 60%. Τον Ιούλη του 2008 η παραγωγή υποχώρησε για πρώτη φορά από το 2005. Η Ρωσία είχε ήδη το 2007 ποσοστό πληθωρισμού σχεδόν 12%, το βιοτικό επίπεδο του κόσμου πέφτει. Οι μισθολογικές αυξήσεις βρίσκονται κάτω από τον πληθωρισμό, ενώ τα τρόφιμα ακρίβιναν έως και 50%. Οι επενδύσεις υποχώρησαν κατά 42,8% το πρώτο τρίμηνο του 2007. Η ρωσική οικονομία είναι ιδιαίτερος τρωτή, επειδή εξαρτάται πλήρως από τις εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου, καθώς και σε μικρότερο βαθμό από προϊόντα διύλισης. Η Ινδία αντικρίζει άσχημους καιρούς, ο πληθωρισμός βρίσκεται σε ύψη ρεκόρ, το ΑΕΠ αυξάνει λιγότερο, το 15% των εξαγωγών της πάνε στις ΗΠΑ. Στη Βραζιλία η κατάσταση για την ώρα φαίνεται διαφορετική, αφού η οικονομία ακμάζει όπως πριν.

Από τα μέσα της δεκαετίας του ‘70 η προλεταριοποίηση του παγκόσμιου πληθυσμού αυξήθηκε όπως ποτέ άλλοτε στην ιστορία. Τώρα μέσα στην κρίση διαμορφώνεται μια παγκόσμια αγορά εργασίας, την οποία όμως δεν πρέπει να αντιλαμβανόμαστε ως κάτι ομοιογενές. Αντίθετα ο διεθνής καταμερισμός της εργασίας διασπάται ακόμη εντονότερα, και ίσως ενισχύεται η ήδη παρατηρούμενη επαναβιομηχάνιση κάποιων μητροπόλεων (“επανεγκατάσταση βιομηχανικών μονάδων”). Εξαιτίας της κρίσης τα παγκόσμια μεταναστευτικά ρεύματα αναβάλλονται μαζικά για ακόμη μια φορά. Π.χ. στο εσωτερικό της Ευρώπης εκατομμύρια ανατολικοευρωπαίων μεταναστεύουν από τις περιοχές της κρίσης (Ιρλανδία, Αγγλία, Ισπανία).

Στις διαδικασίες αυτές γίνεται ορατή μια παγκόσμια εργατική τάξη.

... σε αργή κίνηση

Τον Ιούλιο ο πληθωρισμός στις ΗΠΑ ανέβηκε στο 5,6% - στην υψηλότερη τιμή από το Δεκέμβρη του 1990. Πρωταρχικής σημασίας αποδείχθηκαν οι αυξημένες τιμές για ρουχισμό (οι εισαγωγές από την Κίνα γίνονται ακριβότερες). Η ανεργία ανέβηκε για έβδομο συνεχή μήνα και τώρα βρίσκεται επίσημα στο 5,7%. Πολλές μεγάλες επιχειρήσεις απολύουν: η General Motors 5.000 άτομα, η

United Airlines 7.000, η American Airlines 6.840 κτλ., κτλ. Στο τέλος Ιουλίου ο κυβερνήτης Σβαρτσενέγκερ ανακοίνωσε την κατάργηση 22.000 θέσεων στο δημόσιο τομέα της Καλιφόρνιας εξαιτίας μιας κρίσης στον κρατικό προϋπολογισμό.

Τα χρέη στις ΗΠΑ αυξάνονται κι άλλο. Κάθε φορολογούμενος έλαβε μια τραπεζική επιταγή από την κυβέρνηση, ενώ τον Ιούλιο τα χρέη αθροίστηκαν σε 30 δισ. δολάρια. Επιπλέον τα ιδιωτικά νοικοκυριά χρεώθηκαν άλλα 14,3 δισ. δολάρια. Παρόλα αυτά το λιανικό εμπόριο πούλησε μόνο 0,1% περισσότερο. Πολλοί ειδικοί εξέλαβαν (πάλι!) την άνοδο του ΑΕΠ κατά 1,8% στο δεύτερο τρίμηνο του 2008 ως το τέλος της κρίσης στις ΗΠΑ.

Το Ευρώ (και ο χώρος του)

Στις αρχές Ιουλίου η ΕΚΤ αύξησε το βασικό επιτόκιο σε 4,5%, εμμένοντας σ' αυτή την απόφαση και στη συνεδρίασή της στις αρχές Αυγούστου. Οι σχολιαστές σπάνε το κεφάλι τους, πολλοί κάνουν κριτική, κάμποιοι ρωτάνε: γνωρίζουν οι τραπεζίτες κάτι, που δε γνωρίζουμε εμείς; Οι κεϋνσιανοί το παίζουν και πάλι ως οι "καλύτεροι οικονομολόγοι του έθνους", διότι αν το δούμε από την πλευρά της εθνικής οικονομίας, είναι φυσικά τρελό να αυξάνεις τα επιτόκια σε μια ύφεση. Μήπως η ΕΚΤ ξέχασε κάτι;

Εδώ η απάντηση είναι ολοφάνερη: Η ΕΚΤ αγωνίζεται αφενός κατά της εργατικής τάξης αφετέρου κατά του δολαρίου. Το ευρώ είχε ιδρυθεί με σκοπό να παραβιάσει την κυρίαρχη θέση του δολαρίου, και έχει κάνει σημαντικά βήματα προς αυτή την κατεύθυνση. Ναι μεν οι περισσότερες πρώτες ύλες εμπορεύονται όπως και πριν σε δολάρια και το μεγαλύτερο μέρος των νομισματικών αποθεμάτων διατηρούνται σε δολάρια, όμως σε πολλές χώρες γύρω από την ευρωζώνη το ευρώ είναι το ανεπίσημο δεύτερο νόμισμα. Στο παράνομο εμπόριο όπλων και ναρκωτικών έχει εκτοπίσει σε μεγάλο βαθμό το δολάριο (αυτό σημαίνει υψηλά άτοκα δάνεια!), ενώ στο μεταξύ τα διεθνή δάνεια υποβάλλονται περισσότερο σε ευρώ παρά σε δολάριο. Επομένως το ευρώ ροκανίζει το προνόμιο των ΗΠΑ, δηλ. την ικανότητα να έχουν χρέη στο εξωτερικό στο δικό τους εθνικό νόμισμα. Για να προχωρήσει σ' αυτή την κατεύθυνση, το ευρώ πρέπει να παρουσιάζεται ως ισχυρό νόμισμα. Αυτό είναι η μία εξήγηση για τη νομισματική πολιτική της ΕΚΤ: Επίθεση στο δολάριο. Η αύξηση των επιτοκίων της ΕΚΤ αφαίρεσε από τη Fed τη δυνατότητα, να μειώσει κι άλλο τα επιτόκια στις ΗΠΑ (προηγουμένως είχε μειώσει για έβδομη συνεχή φορά το βασικό επιτόκιο σε 2% τελικά). Η Fed βρίσκεται σε ένα δίλημμα μεταξύ της απειλούμενης ύφεσης και του υψηλού πληθωρισμού, και δε μπορεί πλέον να το καλύψει εκτυπώνοντας δολάρια.

Για μας το σημαντικότερο είναι ο (δεδηλωμένος) στόχος της ΕΚΤ: να μην επιτρέψει να σημειωθεί ένα σπιράλ τιμών-μισθών (τα μισθολογικά αιτήματα γίνονται μεγαλύτερα για να καλύψουν τον πληθωρισμό). Πράγμα το οποίο με θρά-

σος η ΕΚΤ ονομάζει “σπιράλ μισθών-τιμών” (στημ: ανάποδα αντί τιμών-μισθών): “Σε ένα τέτοιο πλαίσιο είναι όπως πάντα αποφασιστικής σημασίας, να αποφύγουμε εκτενείς δευτερογενείς επιδράσεις κατά τη διαμόρφωση μισθών και τιμών”. Γι’ αυτό το λόγο το συμβούλιο της ΕΚΤ παρατηρούσε τις διαπραγματεύσεις για τις συλλογικές σύμβασεις εργασίας στο χώρο του ευρώ “με ιδιαίτερη προσοχή”. (ΕΚΤ-μηνιαία έκθεση, Αύγουστος 2008).

Πρόκειται για μια ωμή αναγγελία μάχης, τη στιγμή που η κρίση ξεδιπλώνεται.

Πληθωρισμός

Οι προλετάριοι/ες έχουν μόνο χρήματα, καμιά άλλη περιουσία, γι’ αυτό το λόγο χάνουν στον πληθωρισμό περισσότερα από άλλους. Οι ποσοστιαία πολύ περισσότερες αυξημένες τιμές για βασικά τρόφιμα και ενέργεια πλήττουν τους προλετάριους διπλά, επειδή αυτά τα κόστη αποτελούν ένα πολύ μεγαλύτερο μερίδιο στις δαπάνες τους. Η ακρίβεια διαπερνά ακόμη περισσότερο χώρες όπως η Ινδία, όπου ο κόσμος ζει κάτω από το όριο της φτώχειας, και κατά μέσο όρο δαπανά για τρόφιμα πάνω από το μισό του εισοδήματός του. Διαρθρωτικά παρόμοιες εξελίξεις υπάρχουν όμως και στις μητροπόλεις: Για παράδειγμα στις αρχές του ‘90 ένα μέσο νοικοκυριό στις ΗΠΑ ξόδευε το 25% του εισοδήματός του για κατοικία, σήμερα το 50 έως 60%! Διότι στην τελευταία ανάκαμψη της οικονομίας οι μισθοί δεν ανέβηκαν: το 2006 το μέσο πραγματικό εισόδημα της αμερικανικής οικογένειας δεν είχε φτάσει ξανά το επίπεδο του έτους 2000. Επομένως η μέση οικογένεια εισέρχεται σ’ αυτή την ύφεση με ένα εισόδημα, το οποίο βρίσκεται κάτω από το εισόδημα που είχε πριν την προηγούμενη ύφεση. Μέχρι τώρα κάτι τέτοιο συνέβει για πρώτη φορά το 1981 σε μια ύφεση με διπλάσιο χαμηλότερο σημείο. Η κρίση λοιπόν πλήττει ήδη “αποδυναμωμένους καταναλωτές”, οι οποίοι είναι πάρα πολύ χρεωμένοι. Στις προηγούμενες επιθέσεις των κρίσεων η αμερικανική εργατική τάξη μπόρεσε να διατηρήσει το βιοτικό της επίπεδο απέναντι σε πτωτικούς πραγματικούς μισθούς μόνο μέσω μιας δεύτερης ή τρίτης δουλειάς. Στην τελευταία επίθεση μόνο μέσω χρεών. Αυτά τα χρέη άρχισαν να γίνονται αποδεκτά από τον κόσμο στη διάρκεια των τρελά αυξανόμενων τιμών των ακινήτων, συχνά με τη μορφή υποθηκών, δηλ. subprime στεγαστικών δανείων.

Η δυνατότητα ενός καλύτερου κοινωνικού συστήματος;

“Στην κρίση του ανεπτυγμένου καπιταλισμού λαμπυρίζει πάντα η δυνατότητα ενός καλύτερου κοινωνικού συστήματος: διότι οι κρίσεις δεν είναι πια έκφραση μιας έλλειψης όπως στους προηγούμενους αιώνες, αλλά έκφραση της υπερπροσφοράς. Υπάρχουν τόσα πολλά εμπορεύματα, τόσα πολλά εργατικά χέρια, τόσο πολύ συσσωρευμένο κεφάλαιο: υπερπαραγωγή, ανεργία, πτωχεύσεις... Δηλαδή στην κρίση γίνεται βίαια ξεκάθαρο, το τι πραγματικά

είναι “το κεφάλαιο”: Η αλλοτρίωση των παραγωγικών δυνατοτήτων (!) των κοινωνικοποιημένων ανθρώπων προς μια εχθρική, καταστροφική εξουσία που κυριαρχεί πάνω τους...” (Wildcat-Zirkular 56, Μάης 2000).

Πού θα βρούμε σήμερα αυτές τις δυνατότητες;

Το ζήτημα δεν είναι το εάν οι επιχειρηματίες και το κράτος θα αρπάξουν πάλι την κρίση σαν ευκαιρία, για να ρημάξουν τις συνθήκες ζωής και εργασίας μας “γκρεμίζοντας κι άλλα αναχώματα”. Αυτό το κάνουν ήδη, όπως συνέβη σε όλα τα μέχρι τώρα ξεσπάσματα κρίσεων! Και το ζήτημα δεν είναι, αν θα υπάρξει αντίσταση ενάντια στην κρίση - αυτή έχει ήδη ξεκινήσει (βλέπε τις ταραχές για τα τρόφιμα παγκοσμίως, τα άρθρα για την Αίγυπτο και τη Ρουμανία...). Το ζήτημα είναι αν από την αντίσταση θα αναπτυχθούν προοπτικές, στις οποίες θα γίνεται σαφής “η δυνατότητα ενός καλύτερου κοινωνικού συστήματος”. Το εάν από την αντίσταση θα προκύψει επίθεση. Αυτό δε μπορεί να φανεί από τις τρεις ανταποκρίσεις για τις χώρες Ρουμανία, Ισπανία, Μ. Βρετανία (σμ: βλέπε στο www.wildcat-www.de το [w82_krise](#)). Και για κάτι τέτοιο είναι ακόμη κάπως νωρίς!

Στην τελευταία μεγάλη οικονομική κρίση, ως συνέπεια μιας ισχυρής ύφεσης το 1998/99 και μιας κατάρρευσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος, σημειώθηκαν εξεγέρσεις και πλατιά μαζικά κινήματα στην Αργεντινή. Τελικά όμως οι κυρίαρχοι ήταν πιο γρήγοροι από τους εξεγερμένους. Οι συνέπειες της κρίσης φορτώθηκαν στους προλετάριους, και από το 2003 “η οικονομία” βρίσκεται πάλι σε πορεία ανάπτυξης.

Τι πρέπει να κάνουμε όταν θα εμφανιστούν παρόμοιες εξελίξεις;

Από τότε που εκδηλώθηκε η κρίση η αριστερά γαντζώθηκε σχεδόν ενστικτωδώς στην υπεράσπιση του στάτους κβο και του κοινωνικού κράτους, επομένως γαντζώθηκε πάλι στο δικό της εθνικό κράτος. Μια παραλλαγή αυτής της υπεράσπισης είναι, ότι κάποιοι συστήνονται σαν οι καλύτεροι οικονομολόγοι και προτείνουν ως λύση τον “κεϋνσιανισμό”. Αν ο κόσμος κάνει αυτά που θέλει η κυβέρνηση, το κόμμα δημοκρατικού σοσιαλισμού (PDS), ο Λαφονταίν κ.α., εμείς δε χρειάζεται να το σχολιάσουμε περαιτέρω. Όταν όμως κάτι τέτοιο προπαγανδίζεται σε αριστερά έντυπα, αυτό δείχνει ότι η ριζοσπαστική αριστερά δεν αντιλαμβάνεται πια την εξέλιξη. Πριν δέκα χρόνια ο κόσμος της αριστεράς ξεκινούσε με τρεις υποθέσεις και έλεγε: α) Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης έχει τελειώσει σε μεγάλο βαθμό. β) Έχουμε να κάνουμε με το “τέλος της εργασίας (και της εργατικής τάξης)”. Και γ) πρέπει να παλέψουμε κατά του νεοφιλελευθερισμού. Ο “νεοφιλελευθερισμός” όμως είναι στο τέλος του, η εργατική τάξη ακόμη και τώρα δε συζητάει καθόλου για το γεγονός ότι η “παγκοσμιοποίηση” ήταν έκφραση μιας ανάπτυξης σε κρίση,

η οποία τώρα έφτασε στο τέλος της;! Κι αυτό είναι πάρα πολύ προφανές!

Οι αριστερές κοτσάνες πάνε και έρχονται με σκοπό πάντα να διατυπώνουν μόνο εναλλακτικές λύσεις στο κυβερνητικό πρόγραμμα: Ο (πρώην καγκελάριος) Σρέντερ αποσυνδέει το κοινωνικό κράτος από το μισθό και με το δεύτερο επίδομα ανεργίας (ALG II) εισάγει ένα μίζερο βασικό εισόδημα. Η αριστερά ως απάντηση απαιτεί ένα υψηλότερο ελάχιστο εισόδημα. Η Μέρκελ λέει ανοησίες στη σύνοδο για το κλίμα - και η αριστερά ως απάντηση διοργανώνει κάμπινγκ για το κλίμα... Τα συνδικάτα θέλουν να ξεπεράσουν την κρίση τους οργανώνοντας τους εργαζόμενους - και η αριστερά ως απάντηση συμμετέχει σ' αυτά...

Τέτοιες σοσιαφιλελεύθερες απόψεις δεν δίνουν καμία απάντηση στις νέες κρίσιμες εξελίξεις του καπιταλισμού. Ο δημοσιονομικός κεϋνσιανισμός των τελευταίων ετών, ο οποίος προέκυψε από το κραχ του τομέα της πληροφοριακής τεχνολογίας (IT) και δημιούργησε μια φούσκα στεγαστικών και καταναλωτικών δανείων, έχει σκάσει. Η επιστροφή σε έναν "σωστό" κεϋνσιανισμό δεν είναι εφικτή - ακόμη και από εκείνες τις "γέφυρες καταστρώματος", πάνω στις οποίες στέκονται οι αριστεροί στοχαστές με τόση ευχαρίστηση. Σήμερα η επιστροφή αυτή δε λειτουργεί πια σε εθνικό πλαίσιο. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο οι μέχρι τώρα αποκλίσεις από τη διεύρυνση της Ε.Ε. ενισχύθηκαν τόσο πολύ, που ένας πανευρωπαϊκός κεϋνσιανισμός δεν θα είχε καμία βάση. Παρεμπιπτόντως ο ιστορικός κεϋνσιανισμός κατάφερε να επιλύσει την κρίση μόλις στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

Τέτοια προγράμματα θα μετέστρεφαν τα αιτήματα των εργατικών αγώνων σε κινητήρα της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Κάπως έτσι βολεύει μάλλον το καθεστώς στην Κίνα, όπου το απεργιακό δικαίωμα θεμελιώνεται θεσμικά όπως και η δημιουργία συνδικάτων. Στην Ευρώπη όμως; Αλλά ακόμη κι αν οι αριστεροί ήταν έτοιμοι, ως οριακοί στυλοβάτες της εξουσίας να συνδέσουν κάθε αντιπολιτευτικό κίνημα με το κράτος και να εξασφαλίσουν νέα εργαλεία για την ειρήνευση των εργατικών αγώνων (κάτι για το οποίο φυσικά η αριστερά αποτελεί συστατικό παράγοντα!), θα χρειαζόταν μια νέα μακροχρόνια ανάκαμψη για να σταθεροποιήσει τον καπιταλισμό. Είναι κάτι τέτοιο ρεαλιστικό; Θα εμφανιστεί για άλλη μια φορά μια νέα "χρυσή καπιταλιστική εποχή;

Καλύτερα να εγκαταλείψουμε τις γέφυρες (στημ: ενός πλοίου που βουλιάζει) και να δούμε "από τα κάτω", με ποιο τρόπο θα μεταφραστούν σε πολιτικούς αγώνες οι αντιθέσεις μεταξύ των αναγκών των ανθρώπων έναντι στην κρίσιμη εξέλιξη του κεφαλαίου! Σε αγώνες που θα εμπεριέχουν τη δυναμική να υπερβούν όλα τα σκατά! Η εξουσία βρίσκεται στο χώρο των μηχανών!

Σημειώσεις:

1) Ενώ ο όρος *Prime Rate* χαρακτηρίζει το επιτόκιο για τους “πρωτοκλασάτους” πελάτες, οι δανειολήπτες με χαμηλό εισόδημα ανήκουν στην αγορά των *Subprime* στεγαστικών δανείων με χειρότερους όρους που βασίζονται στη διάρκεια εξόφλησης. Με την έκρηξη της αγοράς ακινήτων ο κόσμος προσελκύθηκε με δελεαστικές προσφορές, κατά τις οποίες το εισόδημα των πελατών δεν ελεγχόταν και δεν ήταν υποχρεωμένοι να πληρώσουν τον πρώτο χρόνο καθόλου τόκους. Οι τράπεζες νόμιζαν ασφαλώς, ότι σε περίπτωση ανικανότητας πληρωμής τα σπίτια θα περιέλθουν σ’ αυτές.

2) Όλες τις άγνωστες σε εσάς έννοιες θα τις βρείτε στην ιστοσελίδα της Wikipedia. Όλες οι συγκρίσεις σε ποσοστιαίους αριθμούς αναφέρονται στο προηγούμενο έτος, εκτός κι αν αναφέρεται κάτι άλλο.

3) Loren Goldner

-στο *Wildcat 77: Dollar-zentrierte Weltakkumulation - Kontinuitaeten und Brueche.*

-στο *Wildcat-Sonderheft Krieg: Historische Parallelen? Deutschlands Draengen zum Krieg in den 30er Jahren und der gegenwaertige Krieg der Cheney-Bush Regierung.* (σμμ: μεταφρασμένο επίσης στον αστικό τομέα, ειδική έκδοση Ιούνης 2003, με τίτλο: *Ιστορικές αναλογίες;*)

4) Η πτώχευση μίας εκ των “τριών μεγάλων” θα είχε παρομοίως μαζικές επιπτώσεις στην οικονομία όπως ένα τραπεζικό κραχ: μονάχα η Ford χρωστάει 63 δισ. δολάρια. Σ’ αυτά προστίθονται δισ. ποσά σε παράγωγα δάνεια, που συνδέονται με τα ομόλογα των αυτοκινητοβιομηχανιών. Μια κατάρρευση θα έριχνε κάτω χρηματιστηριακές εταιρίες, τράπεζες και ασφαλιστικές - και τελικά το ίδιο το δολάριο.

Οι επιχειρήσεις βρίσκουν χρήματα μεταξύ άλλων αγοράζοντας δάνεια. Τα επιτόκια, που πρέπει να πληρώσουν, εξαρτώνται από την αξιολόγηση των επιχειρήσεων μέσω των πρακτορείων κατάταξης.

Αν τέτοια πρακτορεία πουν, ότι οι GM, Ford και Chrysler απειλούνται με χρεωκοπία, τότε τα πρακτορεία “υπολογίζουν” με βάση τις τιμές των μετοχών, το ποσό που πρέπει να πληρώσουν οι αυτοκινητοβιομηχανίες για να προστατευθούν έναντι απώλειας αυτών των δανείων. Έτσι υπολογίζεται μια πιθανότητα πάνω από 70% για την κατάρρευση της Ford, και ακόμη πιο πιθανή η ανικανότητα της Chrysler να αποπληρώσει δάνεια.

5) Η μετοχή της GM έπεσε τον Ιούλη για πρώτη φορά (από τις 13.9.1954) κάτω από τα δέκα δολάρια (9,98). Από τότε που επικεφαλής της GM ανέλαβε ο Rick Wagoner πριν οχτώ χρόνια, η τιμή της μετοχής μειώθηκε κατά 86%.

Στο μεταξύ οι τιμές των μετοχών των αυτοκινητοβιομηχανιών είναι τόσο χαμηλές, που όλες τους περιμένουν την είσοδο ενός “χρηματοπιστωτικού επενδυτή”. Το γεγονός όμως ότι η πώληση της Chrysler σε έναν τέτοιο επενδυτή απέτυχε αρκετές φορές και τελικά πέτυχε τα μισά, δείχνει, πόσο βαθιά προχωράει η χρηματοοικονομική κρίση.

23 θέσεις για την καπιταλιστική κρίση

Συνέχεια του άρθρου Παγκόσμια κρίση από το *Wildcat* 82

Εξέλιξη

1) Το 2006 οι τιμές των ακινήτων στις ΗΠΑ ολοκλήρωσαν μια ανοδική πορεία στη διάρκεια του έτους. Το 2007 οι τιμές άρχισαν να πέφτουν, γιατί υπήρξε μια σαφής υπερπροσφορά κατοικιών. Με ανοδικά επιτόκια και καθοδικές τιμές σπιτιών οι υπερχρεωμένοι ιδιοκτήτες οδηγήθηκαν μαζικά σε καθυστέρηση αποπληρωμής των ενυπόθηκων δανείων τους. Αυτό προκάλεσε άμεσα την κρίση των ενυπόθηκων δανείων χαμηλής εξασφάλισης (subprime-crisis) και μεταδόθηκε αμέσως στις επενδυτικές τράπεζες [1]. Τον Μάρτιο του 2007 σημειώθηκαν ξαφνικές και έντονες ζημιές από διακυμάνσεις τιμών στα χρηματιστήρια της Νέας Υόρκης και της Σανγκάης. Εν τω μεταξύ βρισκόμαστε στη μεγαλύτερη χρηματοοικονομική και τραπεζική κρίση τουλάχιστον των τελευταίων 77 χρόνων. Ίσως όμως βρισκόμαστε και στην αρχή της χειρότερης μέχρι τώρα κρίσης στην ιστορία του καπιταλισμού.

Πως ήταν όμως δυνατόν ένας κανονικού τύπου κύκλος υπερπροσφοράς σπιτιών (Schweinezyklus) [2] να έχει τόση τεράστια επίδραση; Η πρώτη εξήγηση δίνεται από το γεγονός ότι η αμερικανική εργατική τάξη κατάφερε να διατηρήσει το βιοτικό της επίπεδο μόνο μέσω δανεισμού όταν οι πραγματικοί μισθοί έπεφταν. Το 1995 λιγότερο από 2% όλων των ενυπόθηκων δανείων [3] στις ΗΠΑ ήταν subprime [4], ενώ το 2005 ανέρχονταν ήδη στο 25%. Το χρέος του αμερικάνικου προλεταριάτου αυξήθηκε σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Το 2007 οι αμερικανοί δαπανούσαν κατά μέσο όρο το 14% του εισοδήματός τους για την αποπληρωμή χρεών...

2) Η δεύτερη εξήγηση βρίσκεται στην εξάπλωση της πίστωσης συνολικά. Η ιστορία του καπιταλισμού, από το τέλος της συμφωνίας Bretton-Woods στις αρχές της δεκαετίας του '70, μπορεί να κατανοηθεί ως η ιστορία του κεφαλαίου που αναζητάει κερδοφόρες επενδυτικές δυνατότητες. Επειδή δε μπορεί πλέον να αξιοποιηθεί επαρκώς σε παραγωγικές επενδύσεις στα εργοστάσια ή σε κάτι παρόμοιο, το κεφάλαιο αναζητάει άλλες "μορφές επένδυσης": νομισματική κερδοσκοπία, εμπόριο παραγώγων [5], κερδοσκοπία ακινήτων (στην αστική ορολογία ονομάζεται "κατάσταση έκτακτης ανάγκης στον επενδυτικό τομέα"). Μία από τις "χρηματοοικονομικές καινοτομίες" της τελευταίας δεκαετίας ήταν το εμπόριο τίτλων (αξιογράφων), οι οποίοι βασίζονται σε ομόλογα και υποθήκες, και είναι πολλαπλώς εξαρτημένα μεταξύ τους. Με τέτοια CDOs [6] κατάφεραν να συστήσουν ακόμα και επισφαλή δάνεια σαν απολύτως ασφαλή, έτσι ώστε θεσμικοί επενδυτές όπως συνταξιοδοτικά ταμεία, που νομικά είναι υποχρεωμένοι να τοποθετούν με ασφαλή τρόπο τα λεφτά τους, να

αγοράσουν τέτοιους τίτλους. Μέσω υψηλών πιστωτικών μεριδίων η απόδοση του επενδεδυμένου ιδίου κεφαλαίου πολλαπλασιάστηκε. Αυτή η "μόχλευση των κεφαλαίων" [α, βλ. σημειώσεις] μετατράπηκε σε μπούμερανγκ με την κατάρρευση της πιστωτικής πυραμίδας. Επιπλέον με την κρίση των subprime δανείων αποδείχτηκε, ότι λόγω της διασύνδεσης των τίτλων κανείς πλέον δεν μπορούσε να διακρίνει, που ήταν κρυμμένα τα "επισηφαλή" δάνεια, δηλ. ποια τράπεζα ήταν υπό την απειλή κατάρρευσης. Η εμπιστοσύνη στις ελεγχόμενες συναλλαγές ανήκει στις υλικές προϋποθέσεις της αξιοποίησης του κεφαλαίου. Η δυσπιστία μεταξύ των τραπεζών δημιούργησε από τη χρηματοπιστωτική μια τραπεζική κρίση.

3) Από το ξέσπασμα της κρίσης και μετά οι διαφωνίες αναφέρονται στο εάν, στο πως και στο πόσο έντονα θα αγγίξει "η χρηματοοικονομική κρίση την πραγματική οικονομία". Στην πραγματικότητα το ζήτημα τίθεται αντίστροφα: η κάμψη της παγκόσμιας οικονομίας (από το 2007) ενισχύεται από χρηματοοικονομικούς μηχανισμούς. Οι ίδιοι μηχανισμοί, που οδήγησαν στην "ανάπτυξη", τώρα προωθούν την κατάρρευση. Γι' αυτό το λόγο η κρίση εμφανίζεται ως χρηματοπιστωτική κρίση. Αλλά ο πυρήνας της δεν κρύβεται στην αδυναμία αποπληρωμής των τραπεζών, δηλαδή στα "παθητικά" τους. Το πραγματικό πρόβλημα είναι το "ενεργητικό" των τραπεζών: το υψηλό χρέος της λεγόμενης "πραγματικής οικονομίας".

4) Διότι η χρηματοπιστωτική φούσκα δεν ήταν κάποια αποτρέψιμη εσφαλμένη εξέλιξη, αλλά η βάση της λεγόμενης "πραγματικής οικονομίας". Η πραγματική οικονομία αναπτυσσόταν από τα μέσα της δεκαετίας του '90 λόγω της εξάπλωσης του δανεισμού. Το ακαθάριστο παγκόσμιο προϊόν αναπτύσσεται από τη δεκαετία του '70 μεταξύ 2 και 4% (στις δεκαετίες '50 και '60 του εικοστού αιώνα αυξανόταν μεταξύ 4 και 7%).

Μετά από την κρίση των Dot.com [7] άνοιξαν όλες οι στρόφιγγες. Τα επόμενα 4 χρόνια η FED έθεσε σε κυκλοφορία περισσότερα δολάρια απ' όσα είχαν κυκλοφορήσει στα 200 χρόνια αμερικανικής ιστορίας. Αυτό οδήγησε στη μεγαλύτερη εξάπλωση καταναλωτικών δανείων και υποθηκών στην ιστορία του καπιταλισμού. Οι τράπεζες έδιναν εν μέρει δάνεια με επιτόκια χαμηλότερα του 3%. Τέτοια επιτόκια βρισκόνταν κάτω από τις δαπάνες τους και αποτελούσαν έκφραση της κρίσης υπερσυσώρευσης (βλέπε παραπάνω "κατάσταση εκτάκτου ανάγκης". Οι επενδύσεις σε εγκαταστάσεις και εργοστάσια παρέμειναν εκείνα τα χρόνια πολύ χαμηλές). Για τη συγκάλυψη αυτής της κατάστασης παύει από το 2005 στις ΗΠΑ η στατιστική μέτρηση της συνολικής προσφοράς χρήματος στην οικονομία (M3) [8]. Παρόλα τα μέτρα που πάρθηκαν, το ΑΕΠ των ΗΠΑ αυξήθηκε έκτοτε μόνο λόγω της στεγαστικής φούσκας. Ακόμα και η παγκόσμια οικονομική ακμή από το 2002 έως το 2006 ήταν περίεργη: τα ποσοστά ανεργίας δεν μειώθηκαν.

5) Η τρίτη εξήγηση είναι το γιατί η κρίση των *subprime* επέδρασε ως προσάναμμα: Η χρηματοδοτούμενη με χρέη και καθοδηγούμενη από την κατανάλωση αμερικανική οικονομία είχε εμβάσει (με ένα έλλειμμα ισολογισμού 800 δισ. δολαρίων ετησίως) τεράστιες εισροές ξένων κεφαλαίων, κυρίως από την Κίνα, η οποία συγχρόνως είχε μετατραπεί σε παγκόσμιο βιομηχανικό κέντρο παραγωγής καταναλωτικών αγαθών. Εν τω μεταξύ οι κύριοι επενδυτές Κίνα, Ιαπωνία, Ταϊβάν και Ν. Κορέα διατηρούσαν όλες μαζί 4 τρισ. δολάρια ως νομισματικά αποθέματα. Ο μηχανισμός αυτός συνοψίζεται ως εξής: Τα προϊόντα που παράγονται στην Κίνα καταναλώνονται στις ΗΠΑ και πληρώνονται με δολάρια, τα οποία ακολούθως συσσωρεύονται στην Κίνα. Έπειτα η Κίνα δανείζει αυτά τα δολάρια στην κυβέρνηση των ΗΠΑ, για να μπορεί να συνεχιστεί η κυκλική ροή του δολαρίου. Μια τέτοια κατασκευή δεν μπορεί παρά να έχει μια περιορισμένη διάρκεια ζωής. Και πράγματι από το 2007 η μεγαλύτερη αγορά κινεζικών προϊόντων είναι η Ευρώπη και όχι οι ΗΠΑ. Τα όρια του μοντέλου έγιναν ορατά και οξύνονται με την κρίση: Η εισροή ξένου κεφαλαίου στις ΗΠΑ μειώθηκε δραματικά το καλοκαίρι του 2008. Αντί των αναγκαίων περίπου 40 δισ. δολαρίων το μήνα, που πρέπει να βρουν ξένους αγοραστές υπό μορφή κρατικών ομολόγων, τον Αύγουστο επενδύθηκαν 14 δισ., και τον Ιούλιο μόνο 8,6 δισ. δολάρια. Τον Σεπτέμβριο οι *Fannie Mae* και *Freddie Mac* διασώθηκαν (με άλλα λόγια κρατικοποιήθηκαν) κυρίως γι' αυτόν το λόγο, για να κρατήσουν στο παιχνίδι την Κίνα, η οποία είχε επενδύσει εκεί συνολικά 500 δισ. δολάρια

6) Στην αυτοκινητοβιομηχανία εμφανίζονται συνέχεια κυκλικές οικονομικές διακυμάνσεις, πλεονάσματα, έλλειψη επενδύσεων, υψηλά χρέη (τόσο για τις εταιρίες όσο και για τους πελάτες) και κύκλοι παραγωγής (ώριμη αγορά, μποτιλιαρισμένοι δρόμοι, το “τέλος της εποχής του πετρελαίου”). Γι' αυτούς τους λόγους η κρίση χτυπάει αυτή τη στιγμή την αυτοκινητοβιομηχανία και τους προμηθευτές της.

7) Αυτή τη στιγμή βιώνουμε μια σφοδρή διαδικασία μονοπωλιοποίησης τραπεζών και επιχειρηματικών ομίλων σε παγκόσμιο επίπεδο. Σ' αυτή τη διαδικασία η άρχουσα τάξη ανασυντίθεται και κηρύσσει κατάσταση εκτάκτου ανάγκης (π.χ. ο “νόμος σταθεροποίησης της χρηματαγοράς” είναι ένας “νόμος εξουσιοδότησης”). Τα μέτρα διάσωσης δείχνουν τόσο από τη δομή τους όσο και από τα εμπλεκόμενα πρόσωπα, που εξουσιοδοτούνται με λευκό πληρεξούσιο, ότι οι κυβερνήσεις δεν θα σταθούν εμπόδιο σ' αυτές τις εξελίξεις, αλλά ότι τις υποστηρίζουν, και μάλιστα τις οξύνουν (ο Robert Scheer μίλησε για «χρηματοπιστωτικό φασισμό» σχετικά με το *bail-out* [9] της αμερικανικής κυβέρνησης).

8) Ως συνέπεια της κρίσης και των μέτρων που ελήφθησαν εναντίον της, οι επόμενοι που θα χρεωκοπήσουν θα είναι τα ταμεία ανεργίας, τα ταμεία συντα-

ξιοδότησης καθώς και τα ταμεία των δήμων. Από τη μία οι θεσμικοί αυτοί παράγοντες επένδυσαν τα χρήματά τους σε κερδοσκοπικούς τίτλους (το γερμανικό συνταξιοδοτικό ταμείο είχε αγοράσει τίτλους της αμερικανικής Lehman) έως και σε κεφάλαια υψηλού κινδύνου (τα αμερικανικά συνταξιοδοτικά κεφάλαια μετά το κραχ στα ακίνητα και τις πρώτες ύλες, μετατόπισαν τις επενδύσεις τους εν μέρει σε “αμοιβαία κεφάλαια προβληματικών εταιριών”) [10]. Συγχρόνως οι ασφάλειες ζωής και τα συνταξιοδοτικά ταμεία των επιχειρήσεων κινδυνεύουν από πιθανές τραπεζικές χρεωκοπίες.

Από την άλλη οι κυβερνήσεις εξυπηρετούνται από τα κεφάλαια αυτά (στη Ρωσία οι τράπεζες διασώθηκαν με λεφτά συντάξεων, στην Αργεντινή η κυβέρνηση αντλεί τα ιδιωτικά αμοιβαία κεφάλαια κ.ο.κ.).

Όπως συνέβει με την κρίση στα μέσα της δεκαετίας του '70 (Νέα Υόρκη!), και η τωρινή κρίση διαπερνά τους δημοτικούς προϋπολογισμούς. Πολλές πόλεις στη βιομηχανική περιοχή του Rhur της Δυτικής Γερμανίας, αλλά και στο Freiburg για παράδειγμα αντιμετωπίζουν έντονα προβλήματα πληρωμών.

9) Μετά τον χρηματοπιστωτικό κλάδο ολόκληρα κράτη γίνονται στόχος των *bail outs*: Ισλανδία, Ουγγαρία, Πακιστάν, Τουρκία, Αργεντινή, Λευκορωσία, οι βαλτικές χώρες, Ρουμανία, Βουλγαρία, Σερβία, Καζακστάν... Υπάρχει φόβος για επίδραση ντόμινο, αφού το ΔΝΤ θα χρειαζόταν έως και μισό τρισ. δολάρια για το πακέτο σωτηρίας - αλλά δεν διαθέτει ούτε σχεδόν τα μισά χρήματα από αυτά. Από πολιτικής άποψης το σημαντικό είναι, ότι η Ισλανδία αναζήτησε βοήθεια πρώτα στη Ρωσία, το Πακιστάν στην Κίνα, και η Αργεντινή στη Βενεζουέλα. Αλλά ακόμα και στις συγκεκριμένες χώρες υποστήριξης το χρήμα εξαντλείται. Είναι πολύ απίθανο η οικονομική σύνοδος κορυφής στα μέσα Νοέμβρη 2008 να καταλήξει σε κάτι τέτοιο όπως μια νέα συμφωνία Bretton Woods [11].

Ο μύθος της «εθνικής οικονομίας» διαλύεται. Θα καταρρεύσει, όταν η κρίση θα χτυπήσει χώρες όπως η Ελβετία! Αγορές εργασίας που ρυθμίζονται σε εθνικό επίπεδο, και με τις οποίες η παγκόσμια εργατική τάξη έχει διαιρεθεί σε μεμονωμένα τμήματα, θα καταρρεύσουν.

Η κρίση αυτή είναι κρίση του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος

10) *Καμία «αποσύνδεση» - ούτε για την E.E. ούτε για τις χώρες BRIC!*

Οι χώρες BRIC (Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία, Κίνα) με τις μεγάλες εσωτερικές αγορές τους θα έδιναν παράταση στο εξουθενωμένο (στις μητροπόλεις) μοντέλο της χρηματοδοτούμενης με δάνεια κατανάλωσης. Προβλέπεται όμως ότι η ζήτηση των νέων μεσαίων στρωμάτων σ' αυτές τις χώρες δε θα μπορεί να αντικαταστήσει την κατανάλωση της αμερικανικής εργατικής τάξης. Οι υπέρμετρες ελπίδες των χωρών αυτών ήταν ήδη έκφραση της κρίσης. Εδώ και ένα χρόνο όμως και αυτά τα κράτη κατρακυλούν. Στη Ρωσία π.χ. οι ξένες άμεσες

επενδύσεις το 2008 μειώθηκαν σχεδόν στο μισό σε σχέση με το 2007. Το άκρως αδύναμο τραπεζικό σύστημα και η φούσκα των ακινήτων είναι ήδη υπό κατάρρευση. Ελλοχεύουν τεράστια προβλήματα αναχρηματοδότησης. Οι μαζικές απολύσεις έχουν ξεκινήσει.

Η κρατική πτώχευση της Ισλανδίας ήταν μόνο μια πρόγευση, οι αναπτυσσόμενες βιομηχανικά χώρες διαγράφουν τον κύκλο της επόμενης έκρηξης στην παγκόσμια κρίση. Εδώ πρόκειται για πολύ μεγαλύτερα ποσά απ' ό,τι στην κρίση των subprime στεγαστικών δανείων. Συγχρόνως η Κίνα δεν μπορεί να αρνηθεί την παράκληση των ΗΠΑ και της Γερμανίας για οικονομική βοήθεια! Η απόσυρση των κινεζικών επενδυτικών κεφαλαίων από τις ΗΠΑ θα ήταν μια καθαρή αυτοκτονία. Η επιβίωση όλων των καθεστώτων συνδέεται με τη μη έκρηξη του αμερικανικού χρηματοοικονομικού συστήματος στην πορεία της κρίσης.

11) Η καταστροφική οικονομική κατάσταση των ΗΠΑ μετά τις 11.9. περιγράφηκε συχνά ως «έλλειμμα των δίδυμων πύργων»: το υψηλότερο κρατικό και εξωτερικό χρέος στην ιστορία. Σε διάστημα λίγων ετών μεγάλωσε και κατέρρευσε ένας τρίτος πύργος: Τα ιδιωτικά νοικοκυριά είναι χρεωμένα με πάνω από 100% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος. Οι εισροές ξένων κεφαλαίων που είναι απαραίτητες για τη διατήρηση αυτής της εύθραυστης κατάστασης (βλέπε θέση 5), εξαρτώνται από δύο προϋποθέσεις: από το δολάριο ως “παγκόσμιο νόμισμα” και από τη στρατιωτική κυριαρχία των ΗΠΑ. Με τους δύο πολέμους στο Ιράκ και το Αφγανιστάν, οι οποίοι δεν μπορούν πλέον να κερδηθούν, η κατάσταση αυτή έγινε ακόμα πιο κρίσιμη. Ο ηγεμόνας τα έχει φτύσει. Αλλά σε αντίθεση με τους Beverly Silver και Giovanni Arrighi, εμείς δεν είμαστε ούτε της άποψης ότι ο νέος ηγεμόνας τα πάει καλά, ούτε νομίζουμε ότι είναι γενικά συμφωνημένο πως θα υπάρξει ξανά κάποιος άλλος. Σε μια τέτοια περίπτωση το καλύτερο για μας θα ήταν η επανάσταση. Επιπλέον δεν είναι ακόμη σίγουρο, ποιος θα είναι και πόσο θα διαρκέσει. Ο Immanuel Wallerstein έγραψε πριν λίγο καιρό, ότι υπό κανονικές συνθήκες μια τέτοια μετάβαση θα διαρκέσει 50 χρόνια. Για ένα πράγμα είναι σίγουρος, ότι το 2008 θα είναι “το έτος αποχώρησης του νεοφιλελευθερισμού”. Και μια τέτοια αποχώρηση θα θέσει όλα τα ερωτήματα.

12) Δυστυχώς η συζήτηση μέσα στην αριστερά δεν στέκεται στο ύψος των περιστάσεων. Πολλοί ελπίζουν σε έναν νέο κεϋνσιανισμό, υπολογίζουν δηλαδή σε ένα ισχυρό κράτος. Οι βάσεις όμως για μια επανέκδοση του κεϋνσιανισμού έχουν καταργηθεί: Δεν υπάρχει πια εθνική οικονομία, που θα μπορούσε να αντισταθεί στην πίεση της παγκόσμιας κρίσης. Η εθνική αναζωπύρωση της ζήτησης δε λειτουργεί πλέον - αντιθέτως: ένα κράτος, το οποίο τις τελευταίες εβδομάδες τάχθηκε υπέρ της εγγύησης των τραπεζών “του”, έχει θέσει όλα τα άλλα κράτη υπό την πίεση *ακάλυπτων πωλήσεων (short selling)* [12]. Οι εγγυή-

σεις (bail-out) του ενός οδηγεί στην υποτίμηση του άλλου τραπεζικού οίκου/επιχείρησης/κράτους αντίστοιχα.

Και πώς θα αναζωπυρωθεί η “ζήτηση”, όταν τόσο οι προλετάριοι όσο και οι τράπεζες έχουν αποταμιεύσει το χρήμα; Επιπλέον δεν υπάρχει κανένας ηγεμόνας, που θα μπορούσε να επιβάλλει ένα τέτοιο πρόγραμμα όπως έγινε στις ΗΠΑ τη δεκαετία του '30 - αντιδρώντας στους εκεί ταξικούς αγώνες.

Η κρίση της κρίσης

13) Ο πυρήνας της “νεοφιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής” συνίστατο - σε αντίδραση στους ταξικούς αγώνες στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και στις αρχές του '70 - στη συμπίεση του κόστους (κυρίως των μισθών!). Μέσω μιας πολιτικής χαμηλών επιτοκίων (πολλές φορές κάτω από το ποσοστό πληθωρισμού, δηλαδή αρνητικών) το μέγεθος του δανεισμού επεκτάθηκε πολύ, με σκοπό να χρηματοδοτήσει την κατανάλωση (τόσο την κατανάλωση της εργατικής τάξης όσο και την “κατανάλωση” των μηχανών, δηλ. την “επιχειρηματική επένδυση”). Μ' αυτόν τον τρόπο αυξήθηκαν τα επιχειρηματικά κέρδη, η εισοδηματική κατανομή άλλαξε δραστικά και μεγάλα τμήματα της εργατικής τάξης πτώχευσαν. Αλλά παρόλες τις καταστροφές που προκάλεσε παγκοσμίως αυτή η στρατηγική (“προγράμματα διαρθρωτικής αναπροσαρμογής”), στον πυρήνα της δεν ήταν επιτυχής: οι πραγματικές επενδύσεις παρέμειναν χαμηλές.

14) Η «ανάπτυξη» σε αυτό το πλαίσιο ήταν εφικτή μόνο μέσα από την επιθετική επέκταση του κεφαλαίου: διείσδυση σε αναξιοποίητες μέχρι τώρα γωνιές του πλανήτη, στρατολόγηση μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού, βιομηχανοποίηση της «περιφέρειας». Τα τελευταία 40 χρόνια υπήρξε μια παγκόσμια προλεταριοποίηση με ταχύτητα και έκταση πρωτόγνωρη στην ιστορία του καπιταλισμού (βλέπε *Wildcat* 82). Επομένως σήμερα αυτή η διέξοδος έχει κλείσει. Η περιφέρεια είναι βιομηχανοποιημένη.

15) Ο νεοφιλελευθερισμός δεν ήταν ένα νέο “μοντέλο” (όπως ήθελαν να πιστεύουν όσοι φλυαρούν για το «μεταφορντισμό»), αλλά μια επί μακρόν επέκταση της κρίσης από το 1973. Το απορρυθμισμένο, αλλά πολιτικά διοικούμενο οικονομικό σύστημα ήταν η απάντηση στην υποχώρηση της ενεργούς ζήτησης, που με άλλα λόγια σημαίνει την επισφάλεια της εργασίας (Prekarisierung). Στον παγκόσμιο συστημικό «οικονομικό κίνδυνο» αντικατοπτρίζεται η επίθεση που δέχεται η εργατική τάξη τις τελευταίες δεκαετίες. Από τη δεκαετία του '80, η στρατηγική αυτή κλονίζεται όλο και πιο γρήγορα από “οικονομικές κρίσεις”: κρίση χρεών στο πρώτο μισό της δεκαετίας του '80, κρίση των ταμιευτηρίων στις ΗΠΑ στο δεύτερο μισό του '80, κρίση του peso στο Μεξικό το 1994/95. Η ασιατική κρίση το 1997/98, η κρίση του ρουβλιού στη Ρωσία το

1998/99, η κρίση των Dot.com το 2000/01. Ενώ όμως όλες αυτές οι κρίσεις μπόρεσαν να περιοριστούν τοπικά ή σε οικονομικούς τομείς (γύρω από το τίμημα της περαιτέρω επέκτασης του δανεισμού), στο τωρινό ξέσπασμα η μακρόσυρτη κρίση προσκρούει στα όριά της. Σ' αυτή την "κρίση της κρίσης" ο παγκόσμιος καπιταλισμός βρίσκεται μπροστά στον γκρεμό.

Οι επιλογές των κυρίαρχων εξαντλούνται

16) Έναρξη, για ποιο πράγμα;

Το κραχ του «1929» δεν ήταν η κρίση, αλλά η αναγγελία της. Και η τωρινή κρίση θα διαρκέσει πολύ καιρό και θα έχει την κορύφωσή της μάλλον στα τέλη παρά στα μέσα του 2009. Έπειτα θα υπάρξει μια μακροχρόνια ύφεση (ακόμα και η κρίση του 1873-1878 διήρκεσε 5 χρόνια). Οι «δείκτες επηρεασμού της οικονομίας» φαίνονται μαύροι σαν το κοράκι: Η βιομηχανική παραγωγή υποχωρεί με διψήφιο ποσοστό, η τιμή του πετρελαίου έπεσε στο μισό μέσα σε τρεις μήνες, γενικά οι τιμές των πρώτων υλών παγκοσμίως πέφτουν, το παγκόσμιο εμπόριο συρρικνώνεται. Όλα αυτά είναι δείκτες για το βάθος της ύφεσης. Ακόμα και τα αστικά σχόλια, συγκρίνουν την τωρινή κρίση με τον σεισμό της Λισαβόνας (1η Νοεμβρίου 1755), με σκοπό να κάνουν ευδιάκριτη την αλλαγή της εποχής. Συνήθως είναι παραδεκτό ότι ο σεισμός της Λισαβόνας αποτέλεσε την έναρξη για τη Γαλλική Επανάσταση...

17) Αποπληθωρισμός

Ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας (ILO) εκτιμάει μια αύξηση της παγκόσμιας ανεργίας κατά 11%, δηλαδή σε 210 εκατομμύρια ανέργους το έτος 2009. Αυτό ισχύει για την απίθανη περίπτωση, ότι η κρίση τώρα είναι "υπό έλεγχο". Οι παγκόσμιες μαζικές απολύσεις όμως λένε άλλα (μόνο στο δέλτα του ποταμού Perl στην Κίνα ίσως χάσουν τη δουλειά τους 2,5 εκατομμύρια άνθρωποι έως το τέλος του 2009)! Από την άλλη πλευρά αυτό σημαίνει ότι η κατανάλωση θα υποχωρήσει έντονα και ότι είναι πιθανή μια αποπληθωριστική εξέλιξη. Ο αποπληθωρισμός έχει αυτοενισχυόμενη επίδραση: Οι φθίνουσες τιμές πιέζουν τα περιθώρια κέρδους. Μετά θα απολυθούν ακόμη περισσότεροι άνθρωποι, οι δαπάνες για κατανάλωση θα υποχωρήσουν κι άλλο, τα κέρδη των επιχειρηματιών θα μειωθούν περαιτέρω... Από πλευράς νομισματικής πολιτικής δε μπορούν να γίνουν και πολλά κατά του αποπληθωρισμού - και επιπλέον, αφού το βασικό επιτόκιο στις ΗΠΑ βρίσκεται ήδη στο 1%, ενώ στην Ιαπωνία στο 0,3%!

18) Ο ρεφορμισμός είναι αδύνατος

Τα αιτήματα της Attac και άλλων, να σωθεί η πραγματική οικονομία και να

αφεθεί η κατάρρευση των τραπεζών, δεν είναι εφικτά, αφού οι τράπεζες είναι απαραίτητο στοιχείο για τη λειτουργία του καπιταλισμού. Το ότι οι τράπεζες όμως χρησιμοποιούν τα «πακέτα σωτηρίας» είτε για αποθησαυρισμό είτε για την εξαγορά μικρότερων τραπεζών (είτε τα διανέμουν ακόμα και ως μερίσματα μετοχών ή πληρωμές πριμ!), δείχνει το εξής δίλημμα: Πώς μπορεί να ενισχυθεί η κατανάλωση και ταυτόχρονα να συνδεθεί εκ νέου το εισόδημα με την παραγωγικότητα; Ακόμα και το σχέδιο του Bush [13] στις αρχές του 2008 δε λειτούργησε: Ο κόσμος πήρε τα χρήματα που του δώρισε η κυβέρνηση, για να αποπληρώσει τα χρέη του ή για να τα αποταμιεύσει για τις δύσκολες εποχές που έρχονται. Αυτό το σχέδιο θα είχε ενεργήσει ως πρόγραμμα σταθεροποίησης της οικονομίας μόνο αν οι επιταγές είχαν ξοδευθεί αμέσως από τους πολίτες.

Πολλά μέτρα κατά της κρίσης (οι έντονες μειώσεις επιτοκίων, η παροχή φτηνών δανείων, εγγυήσεις κάθε είδους...) μόλις που αναθερμάνανε τη χρηματοπιστωτική κρίση. Κι αυτό επειδή οι τράπεζες χρησιμοποίησαν το χρήμα για κερδοσκοπίες υψηλού ρίσκου, με σκοπό να βγουν από τις απώλειές τους. Όσο το σύστημα δε ρυθμίζεται, τα προβλήματα δε λύνονται με την “ένεση” επιπλέον χρημάτων, αλλά αντίθετα αναζωπυρώνονται περαιτέρω. Ρυθμίσεις, όπως αυτή που πρότεινε ο Lafontaine όταν ήταν υπουργός οικονομίας, λειτουργούν μόνο όταν ταυτόχρονα η εργατική τάξη οδηγείται βίαια προς την εργασία (η άλλη όψη του νομίσματος: ο Lafontaine ήταν ο πρώτος που είχε προτείνει την κατάργηση του επιδόματος ανεργίας, όπως εφαρμόστηκε ύστερα με τη μεταρρύθμιση της επιτροπής Hartz IV). Χωρίς μια εμφατική νίκη κατά της εργατικής τάξης, οι μεμονωμένες προσπάθειες διάσωσης και οι ρυθμίσεις οξύνουν μόνο τις εντάσεις ανάμεσα σε ανταγωνιζόμενα ατομικά κεφάλαια και τις φράξιές τους.

Τι κάνουμε;

19) Πάλη για την νομιμοποίηση της κρίσης

Η συζήτηση περί «χρηματοπιστωτικής κρίσης» χρησιμεύει ως νομιμοποίηση, για τη διάσωση των τραπεζών και των τραπεζιτών με τις αποταμιεύσεις και τις πληρωμές φόρων των προλετάρων. Πρέπει να αποσπάσουμε την προσοχή μας από την άποψη, ότι υπεύθυνες για την κρίση είναι η «κερδοσκοπία» και η «απληστία», και να καταλάβουμε ότι πρόκειται για κρίση όλου του συστήματος. Οι Bellofiore και Halevi μιλάνε για την «αγία τριάδα των τραυματισμένων εργατών, των χρεωμένων καταναλωτών και των μανιοκαταθλιπτικών αποταμιευτών», και ότι οι άνθρωποι αυτοί αναγκάστηκαν να γίνουν “ενεργοί παίκτες στις χρηματαγορές”. Αντί αυτού στην προπαγανδιστική διαχείριση της κρίσης γίνεται λόγος για την “απληστία” και του “απλού κόσμου” που επένδυσε τα λεφτά του π.χ. σε τράπεζες της Ισλανδίας κ.α. (πράγμα το οποίο αναμφίβολα

ισχύει). Στους περισσότερους όμως δεν απόμεινε τίποτα άλλο να κάνουν λόγω της αποδόμησης των κρατικών συστημάτων (π.χ. συντάξεις) και ενόψει επιτοκίων κάτω του πληθωρισμού (τυπικό και ουσιαστικό στοιχείο για το “νεοφιλελευθερισμό”).

Η «απληστία του απλού κόσμου» είναι ο αποδιοπομπαίος τράγος και συγχρόνως η νομιμοποιητική βάση για έναν οξυμένο εργασιακό καταναγκασμό. Ο Horst Koehler (στμ: πρώην επικεφαλής του ΔΝΤ και νυν πρόεδρος της Γερμανίας) σε μια συνέντευξή του στο περιοδικό Spiegel είπε: «Κατά κανόνα όλοι θέλουν να γίνουν πλούσιοι, και κατά κανόνα το θέλουν με το ελάχιστο προσωπικό κόστος. Νόμιζαν, ότι αυτό θα γίνει τάχιστα με τις συναλλαγές της χρηματαγοράς και χωρίς να ματώσουν τα χέρια τους από τη δουλειά. Δυστυχώς αυτή η νοοτροπία εξαπλώθηκε πολύ. Αν θέλουμε να έχουμε μια νέα συνείδηση για την αξία του χρήματος, τότε θα έπρεπε να αναπτύξουμε μια νέα συνείδηση για την αξία της εργασίας».

Αυτή είναι η συνοδευτική μουσική για τα βίαια προγράμματα λιτότητας που μας περιμένουν. Στην ίδια συνέντευξη όμως ο Koehler είπε επίσης: «Είναι πιθανό ότι τώρα υπάρχει μια γενική υποψία, ότι όλοι αυτοί που είναι “εκεί πάνω” δεν σκέφτονται αυτούς που βρίσκονται “εκεί κάτω” ή όλη την κοινωνία». Αυτό δείχνει τις ευκαιρίες! Η κρίση είναι μια συστημική κρίση, απαιτεί και κάνει δυνατές θεμελιώδεις λύσεις. Η απάντηση στην κρίση πρέπει να πει τα πράγματα με το όνομά τους: δεν υπάρχει πλέον περιθώριο για μεταρρυθμιστικά σχέδια. Μόλις οι εργάτες/ριες έρθουν αντιμέτωποι (αναγκαστικά) με τις βασικές λειτουργίες του καπιταλισμού, και θέσουν τα πράγματα στη βάση τους, όλα αυτά τα ερωτήματα θα αποκτήσουν πάλι επικαιρότητα.

20) Τεχνικά υπάρχει ήδη μια παγκόσμια εργατική τάξη

Δουλεύουμε μαζί σε αλυσίδες παραγωγής, είμαστε συνδεδεμένοι μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών και ίντερνετ, το ηλεκτρονικό χρήμα ρέει γύρω από την υδρόγειο (και επιτρέπει π.χ. στους μετανάστες εργάτες να στέλνουν δισεκατομμύρια με εμβάσματα προς τις οικογένειές τους που έμειναν πίσω...). Μέχρι τώρα οι ακραίες μισθολογικές διαφορές μεταξύ του «παγκόσμιου Νότου» και των παλιών μητροπόλεων ήταν ένα σημαντικό εργαλείο διάσπασης. Αλλά ενώ τα τελευταία χρόνια η κοινωνική ανισότητα μέσα στις χώρες έχει αυξηθεί και με την κρίση θα οξυνθεί κι άλλο, οι διαφορές μεταξύ των εργατών στον παγκόσμιο Νότο και εκείνων στο Βορρά έχουν μειωθεί και γίνονται όλο και μικρότερες.

21) Διασπάσεις...

Οι επιθέσεις της κρίσης διασπάνε περισσότερο τον κόσμο ή πραγματοποιείται μια πολιτική ανασύνθεση μέσα στην κρίση; Η μορφή της κρίσης (“χρηματο-

πιστωτική”) ενισχύει καταρχήν τις ταξικές διασπάσεις (άτομα με επενδύσεις εναντίον ατόμων που δεν έχουν επενδύσεις, μόνιμο υπαλληλικό προσωπικό εναντίον δανεικών εργατών, νέοι εναντίον γέρον π.χ. στο ζήτημα των συντάξεων!). Από την άλλη όμως η κρίση προκαλεί σίγουρα την οργή των ανθρώπων και επιπλέον έχει τον τρόπο να αφαιρέσει τη βάση των υλικών διασπάσεων. Πολιτικά άλλωστε όλα τα θέματα είναι ανοιχτά. Στον καθένα και στην καθεμία γίνεται ξεκάθαρο, ότι εκκρεμούν ιστορικές ανατροπές.

22) Η αριστερά

Η κρίση έφερε και εδώ μια κάποια διαφώτιση. Ο Joachim Hirsch, ο πατέρας του γερμανικού αριστερού μετα-φορντισμού λέει τώρα: Ο όρος “μετα-φορντισμός” ήταν ένας “βοηθητικός χαρακτηρισμός”. Τώρα μέσα στην κρίση έχει γίνει ξεκάθαρο. Υπέροχα, πριν αυτός ο “βοηθητικός χαρακτηρισμός” μόλυνε τα μυαλά των αριστερών για σχεδόν 30 χρόνια: καμιά εργατική τάξη πλέον, η βιομηχανική παραγωγή ως μοντέλο με ημερομηνία λήξης κ.α. Συνολικά όμως, η κρίση μέχρι τώρα επιδρά πάνω στους αριστερούς δυστυχώς μάλλον αποβλακωτικά: ελπίζουν στον κεϋνσιανισμό και στο κράτος. Σπεύδουν στο κρεβάτι του άρρωστου καπιταλισμού, όχι με το σπιλέτο στο χέρι, αλλά για να του φέρουν φάρμακα.

23) ... ή πολιτική ανασύνθεση της παγκόσμιας εργατικής τάξης;

Για τις σημερινές γενιές η αναγκαιότητα και η δυνατότητα να διαμορφώσουν την ιστορία δεν ήταν ποτέ άλλοτε μεγαλύτερη. Δεν θα έπρεπε να υπολογίζουμε σε “θεωρίες εξαθλίωσης”, στην ιστορία υπάρχουν ελάχιστες αναφορές, ότι οι εργάτες/ριες μπορούν να παλέψουν καλύτερα όταν βρίσκονται στη μιζέρια. Από την άλλη δεν υπάρχει κανένας λόγος να σκεφτόμαστε, ότι δεν θα συμβεί τίποτα. Τα παγκόσμια κινήματα εξεγέρσεων την άνοιξη του 2008 ήταν μόνο η αρχή. Στην Κίνα, τις τελευταίες εβδομάδες σημειώθηκαν πολύ γρήγορα αυθόρμητοι αγώνες ενάντια στο κύμα απολύσεων, κλπ. Το ερώτημα που τίθεται, είναι μάλλον: τί θα προκύψει; και είναι οι αγώνες ανάλογοι της δραματικής κατάστασης της παγκόσμιας κρίσης;

Οι αγώνες στον παγκόσμιο νότο έχουν μπλοκάρει τις σταυροφορίες του κεφαλαίου (Ιράκ, Αφγανιστάν, Λατινική Αμερική, οι αγώνες των μεταναστών στην Ασία). Αντίθετα η τωρινή κρίση ξεσπάει στις μητροπόλεις και είναι πράγματι «κρίση του κεφαλαίου». Από πολιτικής άποψης η εργατική τάξη δεν μπορεί να καταφέρει πολλά – μόνο ως υπερχρεωμένοι καταναλωτές, ως χιλιάδες μικροστρατηγικές, όπου ο καθένας και η καθεμία έχει ταπεινωθεί και οχυρωθεί, ως ατομικές διέξοδοι, όπου ο καιροσκοπισμός δε γνωρίζει όρια. Κι αν εμείς παρατηρήσουμε ειδικά τη Γερμανία, θα δούμε ότι εδώ οι αγώνες της άνοιξης του 2008 δε μεταδόθηκαν καθόλου (στην Ισπανία και στη Μ. Βρετανία υπήρ-

ξαν τουλάχιστον κάποιες απεργίες οδηγών φορτηγών). Αλλά ακόμα και στη Γερμανία, εδώ και 4 περίπου χρόνια υπάρχουν αγώνες, διαδικασίες συνειδητοποίησης, απεργίες ενάντια στο κλείσιμο επιχειρήσεων, κινητοποιήσεις σε σχολεία και πανεπιστήμια. Ωστόσο όλα αυτά τα κινήματα προχωρούσαν μέχρι σήμερα χωριστά – και τώρα από το καλοκαίρι (του 2008) αντιμετωπίζουν ένα τεράστιο απειλητικό σενάριο λόγω της κρίσης. Η κρίση χτυπάει ιδιαίτερος σκληρά μεμονωμένους κλάδους (αυτοκινητοβιομηχανία, υπάλληλοι σε ασφαλιστικές και τράπεζες, τα “κατώτερα ή μεσαία στελέχη” π.χ. της Siemens όπου αναγκάστηκαν να αγωνιστούν ενάντια στις απολύσεις τους...). Αλλά από τη στιγμή που θα μπορούσε να πλήξει τον καθένα, η αλληλεγγύη αποκτά μια υλική βάση. Η κρίση δημιουργεί τη δυνατότητα, να συναντηθούν οι μέχρι τώρα διαχωρισμένες εξελίξεις και να προωθήσουν την αμοιβαία σχέση των αγώνων.

Παγκόσμια κρίση – παγκόσμια ταξική πάλη. Είναι δυνατή μια ανασύνθεση μεταξύ των ταραχών στα γαλλικά προάστια (banlieues), των εργαζόμενων που απεργούν ενάντια στην εκκαθάριση της επιχείρησης, των μαθητικών και φοιτητικών κινημάτων, των απεργιών στη «θάλασσα της προλεταριοποίησης» (GDL), των αγώνων στους μέχρι τώρα «εγγυημένους» τομείς (χρηματοπιστωτικό και ασφαλιστικό σύστημα), των πρωτοβουλιών ενάντια στις αυξανόμενες τιμές του νερού και της ενέργειας; Και γιατί όχι; Βλέπε την Αργεντινή! – των οργανωμένων καταθετών; Είναι πιθανή μια ανασύνθεση, που θα σχετίζεται επίσης με τους αγώνες των κινέζων εργατών/ριών;

Εμείς, αυτό που σε κάθε περίπτωση πρέπει να κάνουμε, είναι: να συλλέγουμε πληροφορίες για αγώνες και κινήματα σε όλο τον κόσμο και να τις διαδίδουμε, να τις επεξεργαζόμαστε, να τις συζητάμε.

Μαχητική έρευνα αντί “μεταβατικού προγράμματος”!

Κριτική στην πολιτική της έκτακτης ανάγκης (το δικαίωμα στην προλεταριακή βία) και κεντρικότητα της εργασίας!

Στην κοινωνική εξέλιξη, στην κρίση και στους αγώνες να αποκαλύψουμε τις δυναμικές εκείνες, που θα στοχεύουν στο ξεπέραςμα της εκμετάλλευσης.

Σημειώσεις:

[1] Οι **επενδυτικές τράπεζες** ασχολούνται με τη διαχείριση της περιουσίας των (πλούσιων) πελατών τους, το εμπόριο τίτλων όπως και με την υποστήριξη επιχειρήσεων για κεφαλαιακές αγορές (π.χ. χρηματιστηριακές διαπραγματεύσεις). Το επιχειρηματικό μοντέλο της «επενδυτικής τράπεζας» είναι τελειωμένο λόγω της τωρινής κρίσης.

[2] Ο όρος **Schweinezyklus** (ο κύκλος του γουρουνιού) προέρχεται από τη γεωπονική επιστήμη και περιγράφει μια περιοδική διακύμανση από την πλευρά της προσφοράς. Όταν οι τιμές είναι υψηλές αυξάνονται οι επενδύσεις, οι οποίες άλλωστε λόγω του αναγκαίου χρόνου ανάπτυξης (στυμ: ή εκτροφής) επιδρούν επί της προσφοράς καθυστερημένα, και μετά οδηγούν σε μια υπερ-προσφορά και μείωση τιμών. Σαν αποτέλεσμα αυτού είναι η μείωση της παραγωγής, η οποία επίσης επιδρά καθυστερημένα και έπειτα...

[3] Το **ενυπόθηκο δάνειο** αφορά ένα εγγυημένο δάνειο, μέσω ενός εμπράγματου δικαιώματος επί ενός ή περισσότερων ακινήτων. Σήμερα ως εμπράγματα δικαιώματα χρησιμοποιούνται σε μεγάλο βαθμό εγγεγραμμένα βάρη επί ακινήτων λόγω οφειλής (πάνω από το 90% όλων των νέων προσφερόμενων δανείων).

[4] Ως αγορά των **subprime** (δανείων χαμηλής εξασφάλισης) περιγράφεται ένα μέρος της ιδιωτικής (άρα όχι εμπορικής-επιχειρηματικής χρήσης) αγοράς ενυπόθηκων δανείων, που κυρίως συνίσταται από δανειολήπτες χαμηλής φερεγγυότητας (“δανειακής αξιοπιστίας”).

[5] Τα **δευτερογενή παράγωγα** είναι αμοιβαία συμβόλαια, των οποίων η διαμόρφωση τιμής βασίζεται σε ένα αγοραίο μέγεθος αναφοράς (τιμή βάσης ή underlying). Τιμές βάσεις μπορούν να είναι τίτλοι (π.χ. αγορές, δάνεια), μεγέθη αναφοράς σχετικά με την αγορά (επιτόκια, δείκτες) ή άλλα εμπορικά αντικείμενα (πρώτες ύλες, ξένα νομίσματα). Τα δευτερογενή παράγωγα μπορούν να αποτελούν τιμή βάσης για άλλα παράγωγα (2ου βαθμού). Βασικά ως τιμή βάσης ή *underlying asset* (περιουσιακό στοιχείο) μπορεί να θεωρηθούν και μη-οικονομικά μεγέθη, όπως η αβεβαιότητα των καιρικών συνθηκών.

[6] **CDO** - Collateralized Debt Obligation, “τίτλοι εγγυημένων δανειακών υποχρεώσεων”.

[α] Στυμ: Η **μόχλευση κεφαλαίων** για τις τράπεζες είναι ο λόγος των χορηγηθέντων δανείων προς τα ίδια κεφάλαια. Όσο μεγαλύτερη είναι η μόχλευση τόσο υψηλότερος είναι ο κίνδυνος πτώχευσης. Υποθετικό παράδειγμα: μια τράπεζα έχει ίδια κεφάλαια 1 δισ. και δανείζει 20 δισ. Άρα 20 φορές μόχλευση. Εάν ένα μέρος των δανειοληπτών καθυστερήσουν ή δεν μπορούν να τα αποπληρώσουν, τότε η τράπεζα αποκτά πρόβλημα ρευστότητας.

[7] Η **Dot.com-κρίση** ξέσπασε τον Μάρτιο του 2000 με την αιφνίδια πτώση των τιμών για τις εισηγμένες στο χρηματιστήριο επιχειρήσεις, των οποίων το επιχειρησιακό μοντέλο βασιζόταν πρωταρχικά σε τεχνολογίες του internet (οι λεγόμενες Dot.coms). Η πλειοψηφία αυτών των επιχειρήσεων πρακτικά δεν είχαν κέρδη. Στη συνέχεια προέκυψε μια χρηματοπιστωτική κρίση και στις μη εισηγμένες επιχειρήσεις πληροφοριακής τεχνολογίας, που οδήγησε σε αφερεγγυότητα εξόφλησης οφειλών. Η Dot.com-κρίση προκάλεσε την “έκρηξη” της λεγόμενης Dot.com-φούσκας και έθεσε ένα τέλος όχι μόνο στις υπέρμετρες προσδοκίες για τη «Νέα Οικονομία» αλλά και στο ντόρο γύρω από τις μετοχές, από τον οποίο είχαν παρασυρθεί πολλοί μικροεπενδυτές στα τέλη της τελευταίας χιλιετίας.

[8] **Ποσότητα χρήματος M3**: Η αμερικανική κεντρική τράπεζα FED, ορίζει το M3 ως εξής: όλα τα αμερικανικά δολάρια-μετρητά-αποθέματα σε χαρτονομίσματα και κέρματα, συν τα αποθέματα τρεχούμενων λογαριασμών καταθέσεων, συν όλα τα ομόλογα καταθέσεων (π.χ. κρατικά ομόλογα σε \$), συν όλα τα αποθέματα λογαριασμών της χρηματαγοράς κάτω των 100.000 \$, συν όλες οι μεγαλύτερες καταθέσεις πάνω από 100.000 \$.

[9] **Bail-out**: ανάληψη χρεών και εξόφλησή τους από τρίτους.

[10] “**Αμοιβαία κεφάλαια προβληματικών εταιριών**” (vulture fund): κλειστά αμοιβαία κεφάλαια (Hedge-fonds) που ειδικεύονται στην αγορά τίτλων άλλων επιχειρήσεων, ανίκανων για αποπληρωμή δανείων ή σχεδόν χρεωκοπημένων, με σκοπό την είσπραξη του υπόλοιπου επενδεδυμένου κεφαλαίου.

[11] Η συμφωνία του **Bretton-Woods**: “το συνδεδεμένο με τον χρυσό δολάριο ως αποθεματικό νόμισμα”. Αφού οι ΗΠΑ κατήγγειλαν το 1971 τη σύνδεση του δολαρίου με τα αποθέματα χρυσού και την υποχρεωτική εξαργύρωσή του σε χρυσό, το σύστημα του Bretton-Woods κατέρρευσε οριστικά το 1973 λόγω της κατάργησης των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών.

[12] Κατά την ακάλυπτη πώληση (“**short-selling**”) διάφοροι τίτλοι πωλούνται στο χρηματιστήριο, παρόλο που ο πωλητής τη στιγμή της πώλησης δεν είναι κάτοχος των τίτλων. Με τη στρατηγική αυτή ο πωλητής μπορεί να έχει κέρδος από τις πραγματικές αποδόσεις των πτωτικών τιμών στους τίτλους. Οι ακάλυπτες πωλήσεις είναι πολύ βραχυπρόθεσμες συναλλαγές, αφού οι τίτλοι πρέπει να παραδοθούν σε πολύ σύντομες σχετικά προθεσμίες. Παράδειγμα: ένας ακάλυπτος πωλητής (“short-seller”) πουλάει μέσω χρηματιστηρίου 1.000 μετοχές σε τιμή 100 ευρώ. Πρέπει όμως να παραδώσει τις μετοχές μετά από τρεις μέρες. Αν η τιμή των τίτλων μεταξύ πώλησης και ημερομηνίας παράδοσης πέσει στα 90 ευρώ, ο πωλητής μπορεί να κερδίσει 10.000 ευρώ (χωρίς τις δαπάνες συναλλαγής και “χρηματοδότησης”).

[13] Το **σχέδιο Μπους**: 140-150 δισ. δολάρια (96-103 δισ. ευρώ) δόθηκαν σαν “φορολογικές επιταγές” στα αμερικανικά νοικοκυριά.

Η τωρινή κρίση απεικονίζει καθαρά ένα “όριο” του καπιταλισμού. Είναι όμως μόνο μια οικονομική ύφεση ή βαίνει προς ένα κραχ; Θα παραμείνει περιορισμένη σε μεγάλο βαθμό στον χρηματοπιστωτικό κόσμο ή θα επεκταθεί στην “πραγματική οικονομία”;

“Στην κρίση του ανεπτυγμένου καπιταλισμού λαμπυρίζει πάντα η δυνατότητα ενός καλύτερου κοινωνικού συστήματος: διότι οι κρίσεις δεν είναι πια έκφραση μιας έλλειψης όπως στους προηγούμενους αιώνες, αλλά έκφραση της υπερπροσφοράς... υπερπαραγωγή, ανεργία, πτωχεύσεις... Δηλαδή στην κρίση γίνεται βίαια ξεκάθαρο, το τι πραγματικά είναι “το κεφάλαιο”: Η αλλοτρίωση των παραγωγικών δυνατοτήτων (!) των κοινωνικοποιημένων ανθρώπων προς μια εχθρική, καταστροφική εξουσία που κυριαρχεί πάνω τους...”

... Και το ζήτημα δεν είναι, αν θα υπάρξει αντίσταση ενάντια στην κρίση - αυτή έχει ήδη ξεκινήσει, το ζήτημα είναι από την αντίσταση να αναπτυχθούν προοπτικές, στις οποίες θα γίνεται σαφής “η δυνατότητα ενός καλύτερου κοινωνικού συστήματος”, το ζήτημα είναι από την αντίσταση να προκύψει επίθεση.

Wildcat

Μετάφραση, επιμέλεια: αστικός τομέας-γ.ζέρος

Ιανουάριος 2009